

IZVJEŠĆE O RADU 2013.

5 godina Ureda pravobraniteljice za osobe s invaliditetom

5 godina Ureda pravobraniteljice za osobe s invaliditetom

5 godina Ureda pravobraniteljice za osobe s invaliditetom

SADRŽAJ

1. UVOD	7
1.1. OBILJEŽAVANJE PET GODINA INSTITUTA PRAVOBRANITELJA ZA OSOBE S INVALIDITETOM	9
2. POSTUPANJA UREDA PRAVOBRANITELJICE ZA OSOBE S INVALIDITETOM.....	9
3. AKTIVNOSTI UREDA PRAVOBRANITELJICE ZA OSOBE S INVALIDITETOM.....	12
3.1. PRIJEDLOZI IZMJENE I DOPUNE ZAKONA I DRUGIH PROPISA	12
3.2. PRISTUP PRAVOSUĐU	12
3.3. JEDNAKOST I NEDISKRIMINACIJA	13
3.4. OSOBNA SLOBODA I SIGURNOST.....	14
3.5. ŽENE S INVALIDITETOM	15
3.6. SLOBODA OD IZRABLJIVANJA, NASILJA I ZLOSTAVLJANJA.....	15
3.7. POŠTIVANJE DOMA I OBITELJI	16
3.8. JEDNAKOST PRED ZAKONOM	17
3.9. PRISTUPAČNOST	17
3.10. ZDRAVLJE	19
3.11. DJECA S TEŠKOĆAMA U RAZVOJU.....	20
3.12. ODGOJ I OBRAZOVANJE.....	21
3.12.1. PREDŠKOLSKI ODGOJ	21
3.12.2. OSNOVNOŠKOLSKO OBRAZOVANJE.....	22
3.12.3. SREDNJOŠKOLSKO OBRAZOVANJE.....	22
3.12.4. VISOKOŠKOLSKO OBRAZOVANJE	23
3.13. OSPOSOBLJAVANJE I REHABILITACIJA	24
3.13.1. ULOGA RADNE TERAPIJE U RAZNIM PODRUČJIMA REHABILITACIJE	24
3.13.2. PROFESIONALNA REHABILITACIJA	25
3.14. ZAPOŠLJAVANJE I RAD	25
3.15. PRIMJERENI ŽIVOTNI STANDARD I SOCIJALNA ZAŠTITA	26
3.15.1. INKLUZIVNI DODATAK.....	26
3.15.2. STATUS OSOBE S INVALIDITETOM I JEDINSTVENO TIJELO VJEŠTAČENJA.....	27
3.15.3. MIROVINSKO OSIGURANJE	27
3.15.4. SOCIJALNA ZAŠTITA.....	28
3.16. SUDJELOVANJE U POLITIČKOM I JAVNOM ŽIVOTU	32
3.17. SURADNJA S ORGANIZACIJAMA OSOBA S INVALIDITETOM	33
3.18. SUDJELOVANJE U KULTURNOM ŽIVOTU, REKREACIJI, RAZONODI I SPORTU	33
3.19. MEĐUNARODNA SURADNJA.....	34
3.20. PODIZANJE RAZINE SVIJEŠTI	34
4. OPĆE I FINACIJSKO POSLOVANJE UREDA.....	35
5. ZAKLJUČCI I PREPORUKE.....	35
6. PRILOZI.....	40

PREGLED KRATICA

Kratika	Naziv
ASOO	Agencija za strukovno obrazovanje i obrazovanje odraslih
AZOO	Agencija za odgoj i obrazovanje
COO	Centar za odgoj i obrazovanje
CZSS	Centar za socijalnu skrb
DPS	Državni pedagoški standard
DV	Dječji vrtić
EU	Europska unija
HPO	Hrvatski paraolimpijski odbor
HZJZ	Hrvatski zavod za javno zdravstvo
HZMO	Hrvatski zavod za mirovinsko osiguranje
HZZ	Hrvatski zavod za zapošljavanje
HZZO	Hrvatski zavod za zdravstveno osiguranje
KZ	Kaznani zakon
MP	Ministarstvo pravosuđa
MPPI	Ministarstvo pomorstva, prometa i infrastrukture
MRMS	Ministarstvo rada i mirovinskog sustava
MRRFEU	Ministarstvo regionalnog razvoja i fondova Europske unije
MSPM	Ministarstvo socijalne politike i mladih
MUP	Ministarstvo unutarnjih poslova
MUP	Ministarstvo unutarnjih poslova
MVPEI	Ministarstvo vanjskih poslova i europskih integracija
MZ	Ministarstvo zdravlja
MZOS	Ministarstvo znanosti, obrazovanja i sporta
NN	Narodne novine
OC	Obiteljski centar
ODO	Općinsko državno odvjetništvo
OSI	Osoba/e s invaliditetom
OŠ	Osnovna škola
PDV	Porez na dodanu vrijednost
POSI	Pravobranitelj/ica za osobe s invaliditetom
PU	Policijska uprava
RH	Republika Hrvatska
SŠ	Srednja škola
UDU	Ured državne uprave
UN	Ujedinjeni narodi
UNDP	Program Ujedinjenih naroda za razvoj
UNICEF	Fond Ujedinjenih naroda za djecu
VE	Vijeće Europe
ZDD	Zakon o doplatku za djecu
ZMN	Zajamčena minimalna naknada
ZSD	Zakon o suzbijanju diskriminacije

1. UVOD

18. listopada 2013. godine zastupnici u Hrvatskom saboru raspravljali su o Izvješću o radu Pravobraniteljice za osobe s invaliditetom. Prethodno se o Izvješću očitovala Vlada RH, a raspravili su ga saborski odbori za obitelj, mlade i sport, ravnopravnost spolova, ljudska prava i prava nacionalnih manjina te zdravstvo i socijalnu politiku. Rasprava je zaključena 18. listopada 2013. godine, a Izvješće je prihvaćeno na 9. sjednici Sabora 25. listopada 2013. Sukladno djelokrugu rada propisanom Zakonom o pravobranitelju za osobe s invaliditetom (NN, br. 107/07), u ovom Izvješću prikazan je rad Pravobraniteljice za osobe s invaliditetom na zaštiti, praćenju i promicanju prava i interesa osoba s invaliditetom u RH. Svjesni važnosti rodne ravnopravnosti, zbog potrebe za sažetošću, imenice muškog roda u ovom Izvješću odnose se podjednako i na muški i na ženski spol.

*Pravobraniteljica za osobe s invaliditetom je tijekom 2013. godine u **1914** aktivnosti imala **2444** postupanja u svrhu zaštite, praćenja i promicanja prava i interesa osoba s invaliditetom.*

U 2013. porast je broja pritužbi koje su se odnosile na teškoće u ostvarivanju materijalnih prava i podmirivanju troškova stanovanja što pokazuje da je došlo do daljnjeg osiromašivanja obitelji čiji su članovi osobe s invaliditetom do razine da im je ugrožena egzistencija. Naknade s osnove invaliditeta u praksi postaju jedini izvor prihoda za cijele obitelji pa tako opća teška socijalna slika posredno djeluje na osobe s invaliditetom unatoč tome što se njihove ionako male naknade ne smanjuju. 18 % osoba s invaliditetom živi u uvjetima siromaštva. U državi u kojoj ekonomska kriza traje gotovo desetljeće, osobe s invaliditetom žive na granici egzistencije. Iz pritužbi osoba s invaliditetom vidljivo je da izmjene zakonodavstva od kojih su puno očekivali ne samo da nisu donijele željeni napredak, već su ih neke od tih izmjena dovele u još teži položaj.

Na dan 13. siječnja 2014. prema podacima Hrvatskog zavoda za javno zdravstvo bilo je **525 782** osoba s invaliditetom koje ostvaruju neki oblik podrške u raznim sustavima. Od tog broja, samo **22.000** osoba s najtežim invaliditetom i djece s najtežim teškoćama u razvoju ostvaruje pravo na osobnu invalidninu u iznosu 1 250 kuna, kojom trebaju podmirivati troškove koji proizlaze iz invaliditeta. Usprkos brojnim upozorenjima pravobraniteljice, umjesto da se osobe s invaliditetom potiče da budu aktivni članovi društva, njih se na neki način kažnjava oduzimanjem i tog minimalnog iznosa ukoliko se zaposle. Takva štednja na osobama s invaliditetom kratkoročno je vrlo skupa, jer osobe s invaliditetom prisiljava na pasiviziranje. Kroz cijelu 2013. godinu tijekom donošenja Zakona o socijalnoj skrbi pravobraniteljica za osobe s invaliditetom aktivno je i na razne načine pokušavala Ministarstvo socijalne politike i mladih uvjeriti da osobna invalidnina ne smije biti socijalna naknada koja se daje zbog siromaštva osobe. Unatoč svim naporima pravobraniteljice, Ministarstvo je ostalo na stajalištu da se osobama s invaliditetom koje se zaposle ili dobiju stipendiju za studiranje ta naknada ukine.

Zasnivanje radnog odnosa bilo je zapreka i da osoba s invaliditetom stekne pravo na obiteljsku mirovinu, te su zbog toga djeca s teškoćama u razvoju odustajala od školovanja i osposobljavanja, te aktivnog traženja posla. Stoga pozdravljamo izmjene odredbe Zakona o mirovinskom osiguranju koje je donijelo Ministarstva rada i mirovinskog sustava, a kojima osobe s invaliditetom kada se zaposle ne budu istovremeno kažnjene gubitkom prava na obiteljsku mirovinu.

Iz pritužbi osoba s invaliditetom nakon prvih dana primjene Zakona o profesionalnoj rehabilitaciji i zapošljavanju osoba s invaliditetom (NN br. 157/13.), vidljivi su brojni nedostaci usvojenih zakonskih rješenja. Upitno je hoće li i najavljeni podzakonski akti uspjeti otkloniti te nedostatke. I dalje nisu riješeni problemi na koje smo i ranijih godina ukazivali: tko se sve smatra osobom s invaliditetom kao i dokazivanje samog statusa invaliditeta za potrebe zapošljavanja i profesionalne rehabilitacije. Dok se u 2013. bilježi porast broja provedenih upravnih postupaka u pravcu priznavanja prava na neke od oblika profesionalne rehabilitacije pojedinih područnih ureda HZZ-a (192 donesena rješenja), dotle je u području mirovinskog osiguranja u svim područnim službama HZMO-a u 2013. godini priznato pravo na profesionalnu rehabilitaciju u svega 14 slučajeva.

Analizom politike za osobe s invaliditetom i posljedica nekih rješenja zaključujemo da se radi o neusklađenosti politika za osobe s invaliditetom, a ne potrebi za uštedom financijskih sredstava. S jedne strane se potiče zapošljavanje osoba s invaliditetom, dok ih se s druge strane destimulira ukidanjem potpore s osnova invaliditeta.

U većini prava na naknadu s osnove invaliditeta kao uvjet za njihove ostvarivanje uz prihodovni uvodi se i imovinski cenzus. Za ostvarivanje prava na usluge predviđeno je i sudjelovanje korisnika u plaćanju cijene usluga, za dijete čak do 50% djetetovih prihoda. To dovodi do toga da roditelji moraju birati između gole egzistencije i okupacijsko-rehabilitacijskih postupaka pa osobe s invaliditetom isključuju iz jedinih aktivnosti u koje su dosad bile uključene što dovodi do dramatičnih pogoršanja njihovog psihofizičkog stanja.

Zbog nedostatka odgovarajućih specijaliziranih rehabilitacijskih tretmana za djecu s teškoćama u razvoju u sustavu zdravstva, te nemogućnosti roditelja da usluge plaćaju iz vlastitih sredstava djeca ostaju kod kuće, što u konačnici predstavlja opasnost od nastanka težeg razvojnog odstupanja i invaliditeta ali i kršenje osnovnih prava djeteta, u ovom slučaju prava na zdravlje. Sustav socijalne skrbi nije razvio mrežu pružatelja usluga rane intervencije. On se sada oslanja na nekoliko ustanova i udruga koje se bave pružanjem usluga rane intervencije, prvenstveno u Zagrebu i okolici, ali u ostatku RH djeca su kod kuće. Pravobraniteljica je uputila nadležnim ministarstvima preporuku da što hitnije uspostave sustav rane podrške razvoju djece s teškoćama u razvoju na cjelokupnom teritoriju RH.

Već nekoliko godina upozoravamo na niz neodgovarajućih pa i protuzakornih rješenja na području zaštite prava osoba s autizmom u Hrvatskoj. Posebno zabrinjava činjenica da unatoč tako teškom kršenju prava osoba s autizmom, u proteklih 25 godina nije došlo do pomaka u smjeru uspostave sustava skrbi na državnoj razini ili do značajnijeg podizanja kapaciteta postojećeg Centra za autizam.

Tijekom 2013.g. pravobraniteljica za osobe s invaliditetom zamijetila je povećanje broja pritužbi osoba koje se nalaze na smještaju, a koje smatraju da mogu živjeti u vlastitom stanu uz podršku. Roditeljima starije životne dobi najveća je briga što će biti s njihovim djetetom nakon što njih ne bude, jer unatoč nasljeđivanju nekretnine i ostvarivanju mirovine, bit će im potrebna podrška u daljnjem životu. Iako je otpočeo povratak osoba s invaliditetom iz nekih institucija u zajednice u kojima su ranije živjeli, zabrinjava da se paralelno ne razvija mreža pružatelja usluga koje će podržati neovisan život, da se ne razvijaju programi stambenog zbrinjavanja, zdravstvene skrbi, podrške radu i zapošljavanju i svih drugih oblika podrške neovisnom življenju i to na cijelom teritoriju RH. U prilog toj činjenici govore i liste čekanja na smještaj u gotovo svim ustanovama koje smo obišli. U svim sredinama koje smo obišli primijetili smo nedostatak ovih socijalnih usluga, nedostaju sustavni planovi ili strategije unaprjeđenja položaja osoba s invaliditetom.

Unatoč zakonskoj odredbi, Zakon o inkluzivnom dodatku nije donesen do kraja 2013. godine već je odgođen. Postavlja se pitanje da li se prepoznaje važnost inkluzivnog dodatka za uključivanje osoba s invaliditetom i njegova svrha te postoji li ozbiljna namjera donošenja istog u skorom roku s obzirom da je odgađan u više navrata tijekom proteklih godina. Također izražavamo dvojbe i zabrinutost odredbama u najavljenom prijedlogu Zakona o jedinstvenom tijelu vještačenja.

U području zdravstvene zaštite bilježe se i dalje negativni trendovi teške dostupnosti svih potrebnih zdravstvenih usluga jer liječenje i rehabilitacija iziskuju sve veće troškove koje si osobe s invaliditetom ne mogu priuštiti. Ova godina naročito je bila obilježena nezadovoljstvom osoba s invaliditetom, odnosno roditelja djece s teškoćama u razvoju nedostupnošću ortopedskih pomagala. Do razvoja novih oblika zdravstvene zaštite odnosno liječenja i rehabilitacije osoba s mentalnim oštećenjem, odnosno duševnim smetnjama još nije došlo, odnosno ovi procesi nisu niti započeli.

I dalje postoji niska društvena svijest o važnosti osiguranja elemenata pristupačnosti te uklanjanja arhitektonskih i komunikacijskih prepreka kao preduvjeta za neovisno življenje osoba s invaliditetom. Značajan broj pritužbi na zlouporabu i neučinkovitost sustava u sprječavanju iste, ukazao je na potrebu

izmjene Pravilnika o znaku pristupačnosti i unaprjeđenja sustava kontrole i sprječavanja kršenja prava na oslobođenje od plaćanja cestarine.

Značajan broj udruga osoba s invaliditetom zatvorio je svoja vrata tijekom 2013. godine zbog smanjenih sredstava za hladni pogon kao i provođenje projekata i programa. Država i jedinice lokalne i regionalne samouprave trebaju odrediti jasne kriterije za raspodjelu novčanih sredstava i usmjeriti ih onim udrugama koje su preuzele ulogu države u osiguravanju neophodnih usluga podrške bez kojih nema ravnopravnosti osoba s invaliditetom: mobilna podrška stručnjaka u obitelji, osobna asistencija, asistencija u nastavi, prilagođeni prijevoz, podrška u radu i dr.

I u protekloj godini prosvjednim okupljanjem roditelji djece s teškoćama u razvoju i same osoba s invaliditetom upozorili su javnost na nezadovoljstvo odnosom vlasti, od državne do lokalne, koje nedostavno pružaju podršku kroz materijalne i nematerijalne resurse. Prosvjedi su nastavljeni i u 2014. godini.

Svakodnevno ophođenje s osobama s invaliditetom za njih subjektivno predstavlja izvor veće patnje nego teškoće koje na objektivniji način proizlaze iz njihova invaliditeta. Ti odgovori su porazni za društvo koje se voli smatrati društvom koje poštuje ljudska prava i prava osoba s invaliditetom jer pokazuju da se najranjiviji članovi tog istog društva osjećaju obespravljeni, zanemareni i odbačeni.

U Izvješću ćemo prikazati postupanja Ureda pravobraniteljice za osobe s invaliditetom koja se odnose na utjecaj izmjena i dopuna zakonodavstva na djecu i osobe s invaliditetom te razmatranja povreda prava kroz postupanja u individualnim pritužbama. Također ćemo se osvrnuti i na sudjelovanje Ureda u medijima, raznim međunarodnim i domaćim događanjima.

U nastavku se nalazi sažetak Izvješća o radu Pravobraniteljice za osobe s invaliditetom za 2013. godinu, dok je detaljniji uvid u položaj i prava osoba s invaliditetom moguće izvršiti u cijelovitom Izvješću o radu Pravobraniteljice za osobe s invaliditetom za 2013. godinu.

1.1. OBILJEŽAVANJE PET GODINA INSTITUTA PRAVOBRANITELJA ZA OSOBE S INVALIDITETOM

Povodom obilježavanja pet godina rada Ureda pravobraniteljice za osobe s invaliditetom uz podršku UN ovog programa za razvoj Hrvatska (UNDP) organizirali smo okrugli stol s temom „**Zaštita, praćenje i promicanje prava i interesa osoba s invaliditetom u Republici Hrvatskoj**“ čiji je naglasak bio na doprinosu instituta Pravobranitelja za osobe s invaliditetom unaprjeđenju prava osoba s invaliditetom u Republici Hrvatskoj. Ujedno je tim skupom obilježen Međunarodni dan osoba s invaliditetom i Međunarodni dan ljudskih prava. U nazočnosti preko 200 sudionika predstavnika državnih institucija, javnopravnih tijela, organizacija civilnog društva te drugih pravnih i fizičkih osoba, uvodničari i drugi izlagači izložili su svoja iskustva suradnje s Uredom, razmišljanja o tome je li i na koji način Ured doprinio većoj zaštiti osoba s invaliditetom u Republici Hrvatskoj, te su dali i osvrt na mogućnosti za budući razvoj ovog specijaliziranog pravobraniteljstva.

2. POSTUPANJA UREDA PRAVOBRANITELJICE ZA OSOBE S INVALIDITETOM

Prikaz postupanja u 2013. godini

Sukladno djelokrugu rada, Pravobraniteljica za osobe s invaliditetom je u 1914 aktivnosti imala 2444 postupanja u svrhu zaštite, praćenja i promicanja prava i interesa osoba s invaliditetom. U 2013. godini pravobraniteljica je u **1255** podnesaka (pojedinačni predmeti, razne zamolbe, zamolbe i pritužbe telefonom i e-mailom) u svrhu zaštite ljudskih prava osoba s invaliditetom imala **1462** postupanja. Od navedenog broja, iz prethodnih izvještajnih razdoblja u 2013. godini nastavljena su postupanja u **145** podnesaka. Pravobraniteljica je s **25** preporuka odnosno pisma potpore podržala **aktivnosti i projekte** udruga osoba s invaliditetom koji su se odnosili na unaprjeđenje kvalitete življenja osoba s invaliditetom i njihovih obitelji. Na telefonsko savjetovanje se odnosilo 544 postupanja u 444 prijave i upita stranki. Pravobraniteljica je dala ukupno **91** mišljenje i prijedlog izmjena i dopuna u 40 propisa (zakona,

podzakonskih akta, nacionalnih planova, strategija i izvješća o provedbi međunarodnih dokumenata). Od toga broja je na vlastitu inicijativu uputila 32 mišljenja na 17 propisa. Pravobraniteljica i/ili zamjenici sudjelovali su u **26** sjednica radnih tijela Hrvatskog sabora. U skladu s čl. 12. st. 1. Zakona o pravobranitelju za osobe s invaliditetom, prema kojem pravobraniteljica ima pravo pristupa u prostorije i uvida u način ostvarivanja brige o osobama s invaliditetom koje borave, rade ili su privremeno, odnosno trajno smještene kod fizičkih i pravnih osoba i drugih pravnih subjekata na temelju posebnih propisa, ostvareno je **33** obilaska u **10 županija**. Posjetili smo i obišli ustanove socijalne skrbi, obrazovne ustanove, ustanove za zapošljavanje osoba s invaliditetom, penalne ustanove (kaznionice) i ustanove za bolničko liječenje kao i prostorije udruga osoba s invaliditetom. Tijekom obilazaka održani su razgovori s korisnicima, štitičenicima i učenicima, obiđeni su prostori te su održani sastanci s predstavnicima institucija i ustanova. Održan je i značajan broj sastanaka s predstavnicima županija, gradova i centara za socijalnu skrb. Obiđeni su i posjećeni sljedeći prostori: Zatvor u Požegi, Zatvor u Bjelovaru, Zaštitna radionica Sirač, Zaštitna radionica Des, Dom socijalne skrbi za starije i nemoćne sv. Polikarp Pula, Dom za psihički bolesne odrasle osobe Osijek, stambene jedinice u Osijeku, Centar za rehabilitaciju "Fra Ante Sekelez" – Vrlika, Centar za odgoj i obrazovanje Šubičevac, Udruga za inkluziju Šibenik, stambena jedinica u Šibeniku, Centar za rehabilitaciju Zagreb podružnice Slobodina i Orlovac, stambena jedinica Siget, stambena jedinica sv. Klara, stambena jedinica udruge Golubica iz Vukovara, Otto Bock - tvrtka za razvoj, proizvodnju i distribuciju ortopedskih pomagala, prilagođena plaža i senzorički park jezera Jarun, Zagreb, Franjevački klerikat u Splitu, Hotel Lav u Vukovaru, Centar za rehabilitaciju Stančić, Udruga osoba s invaliditetom Agape - Omiš, Udruga roditelja djece i odraslih s posebnim potrebama Prijatelj - Omiš, Društvo distrofičara Istre - Pula, Edukacijsko-rehabilitacijski kamp slijepih u Premanturi, Centar za odgoj i obrazovanje Dubrava, Otos - Osijek, Hrvatska udruga za promicanje i razvoj tiflotehnike (HUPRT) Zagreb, Centar za odgoj i obrazovanje "Goljak" Zagreb, Udruga roditelja djece s poteškoćama u razvoju Moje dijete - Solin, Centar za odgoj i obrazovanje Slava Raškaj - Zagreb, *Udruga osoba s invaliditetom Samobora* i Svete Nedelje, Mala kuća u Petrinji. Pravobraniteljica je na vlastitu inicijativu provela **156 aktivnosti** te imala **479 postupanja** koja su se odnosila na

- **32** mišljenja na propise, planove, strategije i izvješća (*obrađeno u tekstu gore*)
 - **33** posjeta ustanovama i organizacijama civilnog društva - **52** preporuke i upozorenja (*npr. planiranje proračunskih sredstava za 2014. upućeno državnim tijelima*)
 - **74** sastanka (*npr. sastanci s gradonačelnicima*)
 - **10** savjetovanja osoba s invaliditetom u **7** županija
 - **30** priopćenja za medije
 - **5** predavanja studentima na visokoškolskim ustanovama
 - **5** događanja s međunarodnim i domaćim sudjelovanjima
 - **11** istraživanja – u područjima predškolskog odgoja, profesionalne rehabilitacije, zapošljavanja i rada, pristupačnosti, suzbijanja nasilja, zdravstvene i socijalne zaštite.
 - **227** upita, traženja očitovanja od državnih tijela, jedinica lokalne i područne (regionalne) samouprave, saveza i udruga osoba s invaliditetom, drugih fizičkih i pravnih osoba, poziva, u svrhu rješavanja pojedinačnih slučajeva povrede prava osoba s invaliditetom, podizanja razine svijesti, analize stanja...
- Odazvali smo se na **248** poziva na razna događanja vezana uz položaj osoba s invaliditetom i djece s teškoćama u razvoju. Aktivno smo sudjelovali na **179** događanja kojima su pravobraniteljica i njezini suradnici održali predavanja i/ili interaktivne radionice te sudjelovali u raspravama kako bi podizali svijest o pravima, sposobnostima i mogućnostima kao i samom položaju osoba s invaliditetom i djece s teškoćama u razvoju. U svrhu podizanja razine svijesti pravobraniteljica i suradnici održali su **14** predavanja na **10** visokoškolskih ustanova. Održano je **75** sastanaka s predstavnicima raznih udruga, institucija i međunarodnih organizacija. Prisutnost Ureda pravobraniteljice zabilježena je u ukupno **58** različitih medija. Ured bilježi **190** gostovanja u medijima i davanja odgovora na upite novinara. Na internet stranici Ureda pravobraniteljice za osobe s invaliditetom bilo je 49 438 posjetitelja, otvarano

406 863 puta i kliknuto na različite sadržaje ukupno **2 296 528** puta. Ulaskom Republike Hrvatske u Europsku uniju, tijekom 2013. godine, sve su značajniji i traženiji podaci o položaju osoba s invaliditetom u RH, kao i suradnja Ureda i međunarodnih organizacija te smo u tom području imali **23** aktivnosti, odnosno **30** postupanja koja su se odnosila na upite stranih novinara, davanje podataka Agenciji za temeljna ljudska prava, posjete stranih delegacija i dr.

U 2013. godini isključivo pisanim putem (redovnom poštom, faksom i elektronskom poštom) zaprimljen je **641** podnesak u kojem je pravobraniteljica za osobe s invaliditetom imala **726** postupanja. U daljnjem tekstu su obrađena postupanja po područjima, županijama i podnositelju.

Prikaz po područjima

Najviše postupanja povodom zaprimljenih podnesaka bilo je u području **socijalne skrbi - 134 (18,5%)** postupanja u **121** podnesku, koji su se uglavnom odnosili na ostvarivanje materijalnih prava i stambeno zbrinjavanje. U području **neovisnog življenja u zajednici** – prava na osobnog asistenta i druge oblike podrške bilo je **22 (3%)** postupanja u **18** podnesaka. U području **skrbništva** bilo je **17 (2%)** postupanja u **13** podnesaka a vezano za zaštitu prava osoba lišenih poslovne sposobnosti, dok je u području **obiteljske pravne zaštite** bilo **10 (1,5%)** postupanja u **14** podnesaka. U području **pristupačnosti i mobilnosti** bilo je **106 (15 %)** postupanja u **81** podnesku koji su se odnosili na nepristupačnost građevina javne namjene (arhitektonske i komunikacijske prepreke), nepoštovanje propisa vezanih uz korištenje znaka pristupačnosti te uskraćivanje razumne prilagodbe u području stanovanja. U području **zdravstvene zaštite** zabilježeno je **101 (14 %)** postupanje u **56** podnesaka koji su se većim dijelom odnosili na dostupnost zdravstvenih usluga, ostvarivanje prava iz zdravstvenog osiguranja te prava roditelja iz Zakona o roditeljskim i roditeljskim potporama. **Rad i zapošljavanje** su područja u kojima je bilo **91 (12 %)** postupanje u **84** podneska. Stranke su se prituživale na postupak zapošljavanja, tražile preporuke za zapošljavanje i tumačenje propisa, podnosile pritužbe radi ostvarivanja prava iz Zakona o profesionalnoj rehabilitaciji i zapošljavanju osoba s invaliditetom, tražile savjete radi ostvarivanja prava na zapošljavanje na otvorenom tržištu rada te se prituživale na diskriminaciju. Područje **odgoja i obrazovanja** je u prethodnoj godini jedno od pet područja u kojima su se stranke najčešće prituživale, a u kojem je bilo **85 (12 %)** postupanja u **66** podnesaka koji su se uglavnom odnosili na kršenje prava na inkluzivno obrazovanje od predškolskog odgoja pa do visokoškolskog obrazovanja. **Mirovinsko osiguranje** je područje u kojem smo postupali **36 (5%)** puta u **52** podneska. Najčešće se radilo o pritužbama na ishode postupaka radi ostvarivanja prava na invalidsku mirovinu, obiteljsku mirovinu, visinu naknade za tjelesno oštećenje i savjetovanja o pravima. U **višestrukim pritužbama/upitima** gdje su stranke tražile općenite savjete o svojim pravima ili se prituživale na kršenje prava u više područja, pravobraniteljica je imala **35 (5 %)** postupanja u **47** podnesaka. U području **pravosuđa** je bilo **28 (4 %)** postupanja u **30** podnesaka. Najčešće se radilo o postupanjima u pritužbama stranaka da se utječe na ostvarivanje njihovih prava kao osoba lišenih slobode, požurivanje sudskih postupaka zbog dugotrajnosti, ali i da pravobraniteljica zastupa osobe s invaliditetom – pojedince pred sudom. U takvim slučajevima stranke su obaviještene da ta vrsta postupanja nije u nadležnosti pravobraniteljice te im je savjetodavna pomoć pružena na drugačiji način. U području **suzbijanja nasilja** bilo je **14 (2 %)** postupanja u **13** podnesaka. Zatim slijede područja **imovinsko-pravnih poslova** gdje je bilo **24 (3 %)** postupanja u **23** podneska i najčešće se radilo o pitanju otkupa i najma stana, **14 (2%)** postupanja je bilo u **8** zaprimljenih podnesaka iz područja **sporta** dok je **7** postupanja bilo u **15** zaprimljenih podnesaka vezano za savjetovanje u području **rada udrugama**.

Prikaz po županijama

Najviše se postupalo u podnescima s područja Grada Zagreba i Zagrebačke županije - ukupno **179** i Splitsko-dalmatinske županije – **40**. Jedan veći broj podnesaka (ukupno **188**) u kojima je pravobraniteljica postupala zaprimljen je putem elektroničke pošte ili faksom tako da nije poznato iz kojeg su područja RH stranke. Najmanji broj podnesaka zaprimljen je s područja Međimurske županije -

4 podneska i Ličko-senjske županije – njih **3**. U Izvješćima za prethodna razdoblja također je najmanji broj zaprimljenih podnesaka iz Ličko-senjske županije.

Prikaz po podnositelju

Najviše podnesaka Uredu radi razmatranje pitanja od značaja za zaštitu prava i interesa osoba s invaliditetom podneseno je osobno – ukupno **340**. Od udruga je zaprimljeno **56** podnesaka koji su se odnosili na zaštitu prava njihovih članova, ali i međusobne odnose ili odnose sa savezima udruga što je u odnosu na prethodno razdoblje manje za **46** podnesaka. U ovoj godini zabilježen je rast pritužbi gdje se postupalo u **120** podnesaka na zahtjev roditelja djece s teškoćama u razvoju ili odraslih OSI u odnosu na 2012. godinu gdje ih je bilo **76**. Zabilježeno je **52** obraćanja institucija i ustanova Uredu, gdje se radilo o traženju savjeta i postupanju po pritužbama. U **38** slučajeva podneske su podnijeli članovi obitelji osobe/a s invaliditetom, dok se pod Ostalo nalaze podnesci koji su zaprimljeni od **28** podnositelja - nepoznatih podnositelja, odvjetnika, medija, skrbnika, prijatelja i susjeda.

3. AKTIVNOSTI UREDA PRAVOBRANITELJICE ZA OSOBE S INVALIDITETOM

3.1. PRIJEDLOZI IZMJENE I DOPUNE ZAKONA I DRUGIH PROPISA

Pravobraniteljica za osobe s invaliditetom je tijekom 2013. godine dala 20 mišljenja na 18 dostavljenih prijedloga zakona ili drugih propisa od strane predlagatelja te je na vlastitu inicijativu uputila 22 prijedloga za izmjenu 17 propisa kojima se uređuju pitanja od značaja za osobe s invaliditetom. Ured je i od organizacija civilnog društva zaprimio 20 prijedloga za izmjenu 12 propisa.

Ukupno gledajući Ured pravobraniteljice je dao 91 mišljenje nadležnim tijelima na 40 propisa od čega su u 3 propisa prijedlozi u potpunosti prihvaćeni, djelomično je prihvaćeno u 12 propisa (od kojih su 4 još uvijek u tijeku donošenja), dok je donošenje 5 propisa u tijeku i nemamo saznanja koji su prijedlozi do sada prihvaćeni.

3.2. PRISTUP PRAVOSUĐU

Radi učinkovitijeg pristupa pravosuđu osobama s invaliditetom, Pravobraniteljica je Ministarstvu pravosuđa uputila mišljenje i prijedloge na Prijedlog *Zakona o besplatnoj pravnoj pomoći*. Djelomično je uvažen samo prijedlog pravobraniteljice da se osim troškova liječenja podnositelja zahtjeva ili članova kućanstva uzmu u obzir i drugi troškovi koji proizlaze iz invaliditeta. Pravobraniteljica je dala i svoje mišljenje i prijedloge na Nacrt prijedloga Zakona o izmjenama i dopunama *Zakona o kaznenom postupku*. Istaknuli smo potrebu da se u Zakonu zajamči svim osobama s invaliditetom koji su sudionici u postupku sve potrebne prilagodbe i odgovarajuću podršku, uzimajući u obzir specifičnost svakog pojedinog oštećenja. Pravobraniteljica je uputila Ministarstvu unutarnjih poslova mišljenje i prijedloge na Nacrt prijedlog Zakona o izmjenama i dopunama *Zakona o policijskim poslovima i ovlastima*, a kako bi se u postupanju policije sukladno ovlastima iz Zakona o policijskim poslovima i ovlastima osigurala ravnopravnost osoba s invaliditetom, uvažavajući njihovu različitost. Predloženo je tako da se osobama s invaliditetom prilikom postupanja sukladno ovom zakonu osigura potrebna prilagodba i odgovarajuća podrška, uzimajući u obzir specifičnost svakog pojedinog. Republika Hrvatska je usklađujući svoje zakonodavstvo sa zakonodavstvom Europske unije i u skladu sa *Direktivom Vijeća EU broj 2004/80/EZ od 29. travnja 2004. o naknadi štete žrtvama kaznenih djela* donijela dana 11.07.2010. *Zakon o novčanoj naknadi žrtvama kaznenih djela (NN br. 80/08 i 27/11)*. Pravo na naknadu po ovom zakonu imaju neposredne žrtve kaznenih djela koje su pretrpjele štetu zbog tjelesne ozljede ili narušavanja zdravlja, te, kao posredne žrtve, uzdržavani članovi obitelji žrtava koje su umrle od posljedica takvih kaznenih djela. Zakon je na snagu stupio danom prijama Republike Hrvatske u Europsku uniju. Ured pravobraniteljice predložio je da se donese Zakon kojim bi se uredilo priznavanje odštetnih zahtjeva nevinim žrtvama kaznenih dijela nasilja koja su se dogodila od dana stupanja na snagu Konvencije o zaštiti ljudskih prava dana 05.11.1997. do dana 01.07.2013. a koji nisu zbog raznih razloga naknadu štete uspjeli naplatiti od počinitelja kaznenog dijela, a za koje bi Republika Hrvatska na načelima društvene solidarnosti i

pravednosti preuzela obvezu isplate naknade štete. Ministarstvo pravosuđa, kojem je Vlada RH prosljedila navedeni Prijedlog na postupanje u svom odgovoru navodi sljedeće: „(...)može se zaključiti da kad država daje pojedine oblike naknade, onda je to posljedica solidarnosti države s osobama koje su pogođene izvanrednim događajima i ta je naknada svojevrsni oblik obeštećenja, odnosno pomoć koju država pruža, a ne naknada štete. Dobrovoljnost države za davanje takve pomoći rezultira i time da država slobodno bira oblik pomoći, njenu visinu i prioritete u pružanju pomoći.“

3.3. JEDNAKOST I NEDISKRIMINACIJA

U hrvatskom društvu rijetko postoji namjera da se osobe s invaliditetom diskriminira. O osobama s invaliditetom se govori s pijetetom, na kojem sve i ostaje. Ne razumije se da osobe s invaliditetom traže ravnopravnost, a ne oslobađanje od dužnosti i aktivnosti, pasiviziranje i isključivanje.

Pravobraniteljica je u 2013. zaprimila 48 pritužbi u kojima se pritužitelji između ostaloga pritužuju i na diskriminaciju. Od toga broja pravobraniteljica sumnja na diskriminaciju u 7 pritužbi. U ostalim pritužbama riječ je o mogućim povredama prava iz nekog drugog razloga.

U usporedbi s 2012. radi se o povećanom broju pritužbi u područjima kako je navedeno u tablici:

Područje	Broj pritužbi	
	2012	2013
Rad i radni uvjeti	10	14
Obrazovanje, znanost i sport	9	7
Pristup dobrima i uslugama	14	16
Zdravstvena zaštita	1	1
Socijalna zaštita	2	6
Pravosuđe i uprava	1	4
Ukupno	37	48

Postupajući u slučajevima, pravobraniteljica traži očitovanja koja nekad već i sama dovode do otklanjanja diskriminatornog postupanja. Preporuke koje Pravobraniteljica upućuje imaju edukativnu ulogu jer upoznaju osobu ili instituciju s pravnim načelima i zakonskim obvezama u postupanju prema osobama s invaliditetom, pojašnjavaju što te odredbe znače u konkretnom slučaju te predlažu konkretna rješenja o tome kako ih primijeniti u praksi. Takvo postupanje je vrlo važno budući da određeni broj diskriminatornih postupanja proizlazi iz nepoznavanja zakonskih obaveza, a posebice nepoznavanja zaokreta prema invaliditetu koje je unijela Konvencija o pravima osoba s invaliditetom kao i dužnosti osiguravanja razumne prilagodbe. U praksi su rijetki slučajevi da se osobu s invaliditetom ili dijete s teškoćama u razvoju izravno diskriminira. Kad se govori o diskriminaciji na osnovi invaliditeta gotovo uvijek će se raditi o propuštanju razumne prilagodbe kao obliku diskriminacije. Onaj tko osobu na taj način stavlja u nepovoljniji položaj donošenjem zaključka da osoba zbog svog invaliditeta ne može obavljati radne zadatke, pohađati nastavu, biti dobar roditelj, itd. iz jednadžbe isključuje mogućnost da će funkcioniranje osobe biti znatno drugačije ukoliko joj se osigura podrška i prilagodba.

Kako bi utjecao na promjenu svijesti koja najčešće dovodi do diskriminacije, Ured pravobraniteljice za osobe s invaliditetom pridružen je partner na projektu Hrvatskogavnog centra i partnerskih udruga osoba s invaliditetom iz triju županija *Koristi svoja prava! Ostvarimo jednake mogućnosti i suzbijmo diskriminaciju na lokalnoj razini*. Između ostalih aktivnosti, u sklopu projekta u Varaždinskoj, Istarskoj i Vukovarsko-srijemskoj županiji provedeno je anketno ispitivanje na uzorku od 1017 osoba s invaliditetom. Anketa je među ostalim pokazala da osobe s invaliditetom prijavljivanje diskriminatornih postupanja smatraju besmislenim jer u slučajevima kad su je prijavili nije bilo nikakvih posljedica. Zbog toga kao i činjenice da je izuzetno mali broj sudskih postupaka vezanih uz diskriminaciju na osnovi invaliditeta nameće se zaključak da je više od 5 godina nakon stupanja na snagu Zakona o suzbijanju diskriminacije više pozornost svih dionika potrebno usmjeriti na pokretanje strateške litigacije.

Preporuke

- Preporuča se Vladi RH da prilikom donošenja propisa te prilikom njihovih izmjena i dopuna uvažava međunarodnu regulativu (Konvencija o pravima osoba s invaliditetom, EU Direktive i dr.), posebno imajući u vidu da je Konvencija o pravima osoba s invaliditetom nedvosmisleno definirala osobe s invaliditetom kao osobe s tjelesnim, senzoričkim, intelektualnim i mentalnim oštećenjima te da je nedopustivo stavljanje u nepovoljniji položaj osoba s različitim vrstama invaliditeta
- Potrebno je prava osoba s invaliditetom temeljiti na individualnoj procjeni potreba i ne stavljati ih u nepovoljan položaj s obzirom na uzrok i vrstu invaliditeta
- Potreban je značajniji i veći angažman na promicanju dostojanstva osoba s invaliditetom i suzbijanju neželjenih ponašanja koja uzrokuju strah, neprijateljsko, ponižavajuće ili uvredljivo okruženje za osobe s invaliditetom i djecu s teškoćama u razvoju
- Dodatnu pažnju posvećivati ranjivijim kategorijama radnika (s invaliditetom, s djecom s teškoćama, samohranim radnicama/ima ili (i osobito) ako je riječ o kumulaciji ovih i sličnih slučajeva)
- Potrebno je osigurati proračunska sredstva za osiguravanje pristupačnosti dobrima i uslugama za osobe s invaliditetom unatoč nepovoljnim gospodarskim kretanjima jer su ona preduvjet ostvarivanju ljudskih prava osoba s invaliditetom
- Više pozornost svih dionika potrebno usmjeriti na pokretanje strateške litigacije.

3.4. OSOBNA SLOBODA I SIGURNOST

Odbor za prava osoba s invaliditetom u više je svojih zaključnih opažanja izrazio zabrinutost zbog činjenice da zakoni zemalja dopuštaju da osoba protivno svojoj volji bude smještena u psihijatrijsku instituciju ukoliko ima psiho-socijalno oštećenje i smatra se opasnom za sebe ili druge. Odbor stoga poziva zemlje članice da poduzmu sve nužne mjere da osiguraju da nitko ne bude zadržan protivno svojoj volji u bilo kojoj ustanovi za osobe s psiho-socijalnim teškoćama.

Zakonom o zaštiti osoba s duševnim smetnjama (NN, broj 111/97, 27/98, 128799, 79/02) regulirani su postupci dobrovoljnog smještaja ili prisilnog zadržavanja, kao i smještaja bez pristanka u psihijatrijsku ustanovu. Sukladno ovom Zakonu dozvoljen je tzv. smještaj bez pristanka osobe koja je lišena poslovne sposobnosti i nije sposobna dati pristanak. Tada pristanak za pregled ili drugi liječnički postupak daje zakonski zastupnik odnosno skrbnik (članak 8. stavak 5. Zakona). Prisilno zadržavanje i prisilni smještaj kao smještaj u psihijatrijsku ustanovu bez pristanka dopušteni su sukladno Zakonu ukoliko osoba s težim duševnim smetnjama uslijed svoje duševne smetnje ozbiljno i izravno ugrožava vlastiti život ili zdravlje ili sigurnost, odnosno život ili zdravlje ili sigurnost drugih osoba. Pravobraniteljica je tijekom donošenja Zakona o zaštiti osoba duševnim smetnjama predložila da se jasnije definira područja primjene zakona, upozorila je na nedostatan definiranje pojedinih pojmova, kao što je „sposobnosti osobe za davanje pristanka“ i „ugroženost zdravlja“. Kod propisivanja uvjeta za elektrokonvulzivno liječenje predloženo je već određenim uvjetima dodati onaj da se osoba prije davanja pristanka na takvo liječenje mora upoznati na precizan i razumljiv način, usmeno i pisano sa svrhom, prirodom, posljedicama, koristima i rizicima ovakvog liječenja. Nadalje je predloženo skratiti rok od dana donošenja odluke psihijatra o prisilnom zadržavanju do donošenja sudskog rješenja o prisilnom smještaju. Nacrtom prijedloga Zakona izričito je propisano kako lišenje poslovne sposobnosti ne znači nesposobnost za davanje pristanka te se ova sposobnost mora utvrđivati i kod osoba lišenih poslovne sposobnosti. O slučajevima smještaja bez pristanka (kad pristanak daje zakonski zastupnik) sukladno prijedlogu novog Zakona, psihijatrijska ustanova biti će obvezna obavijestiti pravobranitelja za osobe s invaliditetom koji će provjeravati opravdanost ovakvog smještaja i o tome sastaviti pisanu bilješku koji se unosi u medicinsku dokumentaciju. Ukoliko pravobranitelj posumnja u opravdanost smještaja bez pristanka, o tome će obavijestiti nadležan sud koji će primijeniti odredbe zakona o postupku prisilnog smještaja. Uvjeti za prisilno zadržavanje i prisilni smještaj Prijedlogom Zakona definirani su slično kao i ranijim zakonom - „osoba s težim duševnim smetnjama koja zbog tih smetnji ozbiljno i izravno ugrožava vlastiti ili tuđi život,

zdravlje ili sigurnost, smjestit će se u psihijatrijsku ustanovu po postupku za prisilno zadržavanje i prisilni smještaj“. Zakonom o izvršavanju kazne zatvora (NN, broj 190/03 – pročišćeni tekst, 76/07, 27/08, 83/09, 18/11), zatvoreniku je zajamčena zaštita temeljnih prava utvrđenih Ustavom Republike Hrvatske, međunarodnim ugovorima i Zakonom. Istim zakonom propisano je kako zatvorenik ima pravo na smještaj primjeren ljudskom dostojanstvu i zdravstvenim standardima. U odredbi članka 75. Zakona jasno stoji kako se zatvorenici – osobama s invaliditetom osigurava smještaj primjeren vrsti i stupnju njihove invalidnosti. Zatvoreniku se također osigurava liječenje te mjere i aktivnosti zdravstvene zaštite kvalitetom i opsegom određenim u javnom zdravstvu za osigurane osobe iz obveznog zdravstvenog osiguranja (članak 103. stavak 1. Zakona).

U 2013. godini izvršen je obilazak Zatvora u Bjelovaru i obilazak kaznenih tijela u Požegi – kaznionice, zatvora i odgojnog zavoda. Pravobraniteljica za osobe s invaliditetom je na temelju obilazaka te razmatrajući pritužbe zatvorenika tijekom 2011., 2012. i 2013. godine utvrdila da unutar zatvorskog sustava dolazi do povrede prava zatvorenika s invaliditetom, vezano uz uvjete smještaja i dostupnost primjerene zdravstvene zaštite, odnosno kako u penalnom sustavu Republike Hrvatske ne postoje uvjeti za boravak osoba s najtežim tjelesnim invaliditetom. Na upit pravobraniteljice o izvršenim arhitektonskim prilagodbama u zatvorskom sustavu odnosno poboljšanju uvjeta boravka za osobe s invaliditetom tijekom 2013. godine iz Ministarstva pravosuđa se navodi kako će se dugo očekivana izgradnja lifta u Zatvorskoj bolnici realizirati tijekom 2014. godine. Nadalje se navodi kako u Kaznionici u Glini suprotno preporuci Pravobraniteljice fizioterapeut nije zaposlen jer Pravilnikom o unutarnjem redu Ministarstva pravosuđa nije sistematizirano radno mjesto fizioterapeuta čija je izrada u tijeku. Vezano uz izobrazbu službenika opisana je edukacija koja će se provoditi i tijekom 2014. i 2015. godine.

3.5. ŽENE S INVALIDITETOM

Prema podacima o ženama s invaliditetom u RH kojima raspolaže HZIZ najviše zabrinjava činjenica o niskom stupnju obrazovanja žena s invaliditetom, njih 77 % nema završenu osnovnu školu ili ima završenu samo osnovnu školu. 19 % ima srednjoškolsko obrazovanje, 3 % ima višu odnosno visoku stručnu spremu, dok je 4 % onih koje imaju specijalno obrazovanje. Sukladno rečenom, izuzetno je otežana mogućnost zapošljavanja pa samim time i ekonomska neovisnost, a onda i uključenost u zajednicu. Na mnogim skupovima na kojima je sudjelovala pravobraniteljica moglo se čuti kako su žene s invaliditetom oduvijek posebno ugrožena skupina koja predstavlja slabo traženu snagu na tržištu rada. Dodatni negativni faktori pri zapošljavanju su postojanje invaliditeta, predrasude, zanimanja koja nisu u skladu s potrebama tržišta rada, nedostatak radnog iskustva te dugotrajna nezaposlenost.

Povodom Međunarodnog praznika rada pravobraniteljica u suradnji s UNDP Hrvatska, Mrežom žena s invaliditetom SOIH-a i Mrežom slijepih žena Hrvatskog saveza slijepih organizirala je raspravu na temu *Uspješne žene s invaliditetom u svijetu rada – ima li ih u Hrvatskoj?* Svrha rasprave bila je upoznati nazočne i javnost sa ženama s invaliditetom koje su se uspješno uključile u svijet rada kako bi svojim iskustvom potaknule poslodavce i nadležna tijela na veće zapošljavanje osoba s invaliditetom na otvorenom tržištu rada. Pravobraniteljica je tijekom 2013. godine prisustvovala različitim skupovima u organizaciji udruga osoba s invaliditetom te organizirala susrete sa organizacijama žena s invaliditetom s ciljem podizanje razine svijesti javnosti o pravima žena s invaliditetom kao i ukazivanje na propuste u zaštiti njihovih prava i nužnost daljnjeg razvijanja mehanizama njihove učinkovite zaštite, potom edukacije i osnaživanja samih žena s invaliditetom u području promicanja i zaštite svojih prava i aktivnom sudjelovanju u životu zajednice.

3.6. SLOBODA OD IZRABLJIVANJA, NASILJA I ZLOSTAVLJANJA

Kod utvrđivanja postojanja svih oblika nasilja nad osobama s invaliditetom, naročito verbalnog odnosno psihičkog, potrebno je prilagoditi postupanje svih tijela. Stoga je pravobraniteljica zatražila da se **Protokol o postupanju u slučaju nasilja u obitelji**, koji do sada nije sadržavao posebne odredbe o

postupanju nadležnih tijela prema osobama s invaliditetom kao žrtvama nasilja ili svjedocima počinjenog nasilja u obitelji, izmijeni na način da se uskladi s obvezama Konvencije o pravima osoba s invaliditetom. Tako su predložene određene izmjene i dopune vezane uz postupanje nadležnih tijela kada je žrtva osoba s invaliditetom, a vezano uz potrebu uvođenja različitih vrsta prilagodbe u postupanju, ovisno o vrsti invaliditeta.

Pravobraniteljica je predložila i određene izmjene **Zakona o kaznenom postupku** kao i **Zakona o policijskim poslovima i ovlastima** o čemu je više rečeno u poglavlju Pristup pravosuđu.

Preporuke

-Nužno je nastaviti s usklađivanjem/izmjenom zakonodavstva vezanog uz postupanja u slučaju nasilja prema osobama s invaliditetom na svim razinama, uzimajući u obzir njihove specifičnosti, kako bi im se osigurala sva prava u postupcima i pristup pravosuđu, na jednakoj osnovi s drugima, osiguravajući razumnu prilagodbu

-Potrebno je provesti edukaciju na svim razinama (policija, škole, centri za socijalnu skrb, ustanove) o prepoznavanju različitih pojava nasilja.

3.7. POŠTIVANJE DOMA I OBITELJI

Odredba članka 23. Konvencije koja se odnosi na zaštitu prava na roditeljstvo osoba s invaliditetom i zaštitu prava djece s teškoćama u razvoju da odrastu u vlastitoj obitelji u sebi sadrži jamstvo zaštite dvije ranjive kategorije – djece i osoba s invaliditetom, za koje se na prvi pogled čini da im interesi ponekad mogu biti suprotstavljeni. Konvencija u takvim slučajevima nudi rješenje propisujući kako će se u svim slučajevima prioritetno uzimati u obzir interesi djece. S druge strane, ovaj članak za osobe s invaliditetom i djecu s teškoćama ne zahtijeva nikakav viši standard već samo traži njihovu ravnopravnost, odnosno zabranjuje diskriminaciju kao različito postupanje u odnosu na osobe bez invaliditeta. Naravno da, kao i kod zaštite drugih prava iz Konvencije nije dovoljno jamčiti jednak položaj već tu jednakost osigurati poduzimanjem mjera prilagodbe, odnosno pomoći i podrške kako bi se ostvarila stvarna jednakost. Tome cilju primjerice vode odredbe o nužnosti osiguravanja pomoći osobama s invaliditetom u provedbi njihovih dužnosti u podizanju djece. Naše zakonodavstvo nije razvilo ovakve sustave, a odvajanje djece od njihovih roditelja s invaliditetom i dalje je obojano diskriminatornim predodžbama o njihovoj nemogućnosti skrbi o vlastitoj djeci, u mnogim slučajevima i prije nego što to roditeljstvo i ostvare (prije samog rođenja djeteta). Lišenje poslovne sposobnosti korišteno je kao prečica za odvajanje djece od njihovih roditelja, iako zakonodavstvo poznaje instrumente obiteljsko-pravne zaštite koji bi se jednako trebali primjenjivati kako na roditelje bez invaliditeta, tako i na roditelje s invaliditetom, na što je ovaj Ured često upozoravao, kako u pojedinačnim slučajevima tako i kod izmjena Obiteljskog zakona. U tom smislu izmjene Obiteljskog zakona donijet će određene pomake, no međutim, bez razvoja sustava pomoći i podrške neće biti moguće postići ravnopravnost osoba s invaliditetom u ostvarivanju njihove roditeljske uloge.

Konvencija o pravima osoba s invaliditetom jamči osobama s invaliditetom i pravo da očuvaju svoj plodnost. U tom smislu zabranjena je prisilna sterilizacija. Zakonom o zdravstvenim mjerama za ostvarivanje prava na slobodno odlučivanje o rađanju djece (NN, broj 18/78) jamči se kako se sterilizacija može izvršiti samo na zahtjev osobe koja želi biti sterilizirana no uz iznimku - za osobu koja nije poslovno sposobna - zahtjev za sterilizaciju mogu podnijeti njezini roditelji kojima je produženo roditeljsko pravo ili staratelj uz suglasnost organa starateljstva. Dakle, sukladno pozitivnom nacionalnom zakonodavstvu, moguća je i dopuštena sterilizacija bez pristanka same osobe, ukoliko je ona lišena poslovne sposobnosti, i to u bilo kojem segmentu. Ovakva odredbe nije u skladu s Konvencijom i mora hitno biti izmijenjena.

3.8. JEDNAKOST PRED ZAKONOM

Kroz sudjelovanje u javnim raspravama koje je organizirao MSPM pravobraniteljici je ukazano da izmjene Obiteljskog zakona neće ići u smjeru transformacije sustava skrbništva i uvođenja instituta odlučivanja uz podršku već da se će se učiniti određene izmjene u cilju uvođenja dodatnih zakonskih jamstava u smislu poštivanja ljudskih prava osoba lišenih poslovne sposobnosti.

Pravobraniteljica je tijekom 2013. godine u različitim fazama izmjena Obiteljskoga zakona dala više prijedloga i mišljenja koji se prvenstveno odnose na područje skrbništva. Sudjelujući u javnoj raspravi o Prijedlogu Obiteljskog zakona istaknula je kako zadržavanje sustava skrbništva kao zamjenskog odlučivanja nije u skladu sa zahtjevima članka 12. Konvencije o pravima osoba s invaliditetom. Smatrali smo kako je u prvoj fazi reforme trebalo uvesti institut odlučivanja uz podršku koji bi bio primjenjiv kod nekih osoba s invaliditetom koje se nalaze ili će se nalaziti pod skrbništvom. Ideja je da se kasnije ovaj institut proširuje na sve veći broj osoba koje su obuhvaćene institutom skrbništva. Pravobraniteljica je Ministarstvu uputila konkretne prijedloge, odnosno razrađene zakonske odredbe kojima bi se uveo institut odlučivanja uz podršku međutim ti prijedlozi nisu uvaženi.

Osim ovog najznačajnijeg prijedloga, Ministarstvu su upućeni prijedlozi da se u ObZ uvedu dodatni zaštitni mehanizmi, odnosno na što konkretniji način definira obvezu poštivanja prava osoba s invaliditetom, kako primjena načelnih normi ne bi ostala mrtvo slovo na papiru.

Navodimo neke od prijedloga:

- potrebno je izostaviti mogućnost lišavanja poslovne sposobnosti u potpunosti jer ovakvo lišavanje poslovne sposobnosti nije u skladu s načelom proporcionalnosti;
- zajamčiti redovito preispitivanje odluke o skrbništvu;
- predloženo je izmijeniti odredbu kojom se vještakom imenuje liječnik - vještaci u sudskom postupku nisu/ne bi trebali biti isključivo liječnici;
- zakonske odredbe vezane uz dužnosti i prava skrbnika potrebno je urediti na način da se uz obvezu CZSS-a da upozna osobu sa značenjem skrbništva odredi i obveza centra da provodi edukacije skrbnika o dužnostima skrbnika, naročito vezano uz poštivanje odluka štićenika, odnosno o obavljanju skrbničke ovlasti na način da se što manje zadire u autonomiju pojedinca, osobe pod skrbništvom;
- potrebno je zagarantirati ne samo razmatranje, nego i uvažavanje mišljenja, želja i osjećaja štićenika, i to kod donošenja svih odluka, a ne samo poduzimanja važnijih mjera;
- zakonom je potrebno ustanoviti da se daje prednost izboru štićenika za osobu skrbnika i posebnog skrbnika;

Pravobraniteljica je podržala uvođenje odredbi o anticipiranim naredbama, ukidanju roditeljske skrbi nakon punoljetnosti, mogućnosti imenovanja više skrbnika jednoj osobi, ukidanju mogućnosti lišenja poslovne sposobnosti u potpunosti. Izmjene predložene vezano uz pravne odnose roditelja i djece i mjere za zaštitu prava i dobrobiti djece opisane su u poglavlju „Poštivanje doma i obitelji“.

3.9. PRISTUPAČNOST

Pristupačnost i pristupačno stanovanje

Pristupačnost se ne odnosi samo na osobe s invaliditetom već je kod gradnje potrebno voditi računa o potrebama svih građana neovisno o njihovim fizičkim, senzornim, kognitivnim i/ili psihičkim karakteristikama ili godinama starosti. Česti su primjeri u kojima djelatnici gostima kažu da je objekt prilagođen jer ima izgrađenu prilaznu rampu, ali osoba ne može ući u lift jer su vrata preuska, ne može se kretati kolicima po sobi ili koristiti kupaonicu. Bez obzira na sve pozitivne planove i mjere, natječaje ministarstava koji osiguravaju financijska sredstva, nedovoljno se čini kako od lokalnih sredina pa do državnih tijela odnosno društva u cjelini. Često se kao glavni problem navodi nedostatak financijskih sredstava. Međutim, kad bi se prilikom projektiranja i izgradnje poštovali propisi, dodatni troškovi bili bi nerazmjerno mali u odnosu na dobrobit koju bi pristupačne građevine imale. Dovoljno je izgraditi kosine na ulazu uz ili umjesto stepenica, ili dovoljno široka vrata. Takvi principi univerzalnog dizajna ne

zahtijevaju dodatne troškove već samo svijest o različitim potrebama. Govori se i o nedostatku sankcija za kršenje zakona i propisa. Odgovornost za neprimjenu i kršenje Zakona snosi u najvećem dijelu tehnička struka, ali i uredi za izdavanje akata za gradnju te povjerenstva za provođenje tehničkih pregleda građevina. Neostvarivanje elemenata pristupačnosti i povreda ustavnog prava na jednakost, također predstavlja i diskriminaciju osoba s invaliditetom u odnosu na osobe bez invaliditeta. Iz poglavlja o pristupačnosti u Izvješću o provedbi Nacionalne strategije izjednačavanje mogućnosti za osobe s invaliditetom 2007.-2015. razvidno je da više od polovice gradova i općina nije napravilo *Operativni godišnji plan prilagodbe postojećih građevina*. Sve dokle se ne utvrde sve postojeće nepristupačne građevine, ne mogu se planirati sredstva i rokovi uklanjanja prepreka slobodnom kretanju osoba s invaliditetom. Osiguranje pristupačnosti treba biti koordinirano s udrugama osoba s invaliditetom, predstavnika regionalne i lokalne samouprave kao i državnih tijela.

Pravobraniteljica je zaprimila više podnesaka pojedinaca kao i predstavnika udruga vezanih uz donošenje Pravilnika o osiguranju pristupačnosti građevina osobama s invaliditetom i smanjene pokretljivosti (dalje:Pravilnika). Kako bi raspolagali točnim podacima zatražili smo od nadležnog ministarstva pojašnjenje i odgovore na sljedeća pitanja: Koji su razlozi donošenja novog Pravilnika, a ne izmjena dosadašnjeg Pravilnika te zašto tako užurbano? (Prema mišljenju udruga osoba s invaliditetom radi se o vrlo malim izmjenama, a ujedno se provodi javna rasprava o novom Zakonu o prostornom uređenju i Zakonu o gradnji s kojima će trebati uskladiti Pravilnik.; Zašto se u njegovu izradu nisu uključile osobe s invaliditetom niti su uvrštene primjedbe Zajednice saveza osoba s invaliditetom Hrvatske. Pravobraniteljica ima saznanja kako je niz prijedloga i inicijativa osoba s invaliditetom upućen prema Ministarstvu nakon zadnje izmjene Pravilnika. Međutim, usporedivši novi Pravilnik s nije uočeno da su uvaženi njihovi prijedlozi. Uočene su promjene u nekoliko odredbi Pravilnika koje ne bitno utječu na primjenu. U svom odgovoru ministarstvo između ostalog navodi: „...Stoga je ovo Ministarstvo, radi racionalizacije vremena za izradu propisa, odlučilo u ovom trenutku unijeti samo nužne promjene (kako je opisano), a ponovno preispitivanje elemenata pristupačnosti i drugih mjera kojima se osigurava pristupačnost građevina ostaviti za izradu novog tehničkog propisa, čija izrada i donošenje se očekuje tijekom 2014. godine. U tom će propisu sasvim sigurno naći mjesta svi opravdani zahtjevi osiguranja pristupačnosti svim osobama smanjene pokretljivosti...“ Sigurno i pristupačno stambeno okruženje je izrazito važno kao preduvjet neovisnom življenju i uključenosti u zajednicu. Unatoč činjenici da već pet godina upozoravamo na problem nepristupačnosti stambenih objekata kao i nerazumijevanju okoline, pomoci su minimalni. O problemima nepristupačnih stanova u javnosti se nedovoljno govori, stoga smatramo da je potrebno kontinuirano utjecati na svijest društva i provoditi propisa o važnosti pristupačnih stambenih objekata za osobe s invaliditetom te ukazivati na diskriminatorne postupke.

Mobilnost

Tijekom 2013. pravobraniteljica je zaprimila znatan broj pritužbi i upita vezanih uz korištenje prava na znak pristupačnosti, prava na oslobađanje od plaćanja cestarina i sprječavanja zlouporaba.

Nepropisno parkiranje na označenim mjestima za osobe s invaliditetom i pravo na znak pristupačnosti

Pristupanjem Republike Hrvatske Europskoj uniji sukladno odredbama Pravilnika o znaku pristupačnosti došlo je do izmjene starog znaka pristupačnosti s novim koji je važeći znak pristupačnosti za cijelo područje EU. Sukladno tome u praksi su se pojavile nejasnoće i još veće zlouporabe istog. Na prijedlog predstavnika udruga osoba s invaliditetom pravobraniteljica je dala podršku istima te u nizu postupanja-održani sastanci, dane preporuke i upozorenja te predložene izmjene Pravilnika, zatražila da se u žurnom roku riješi problem. Međutim, neprepoznavanjem važnosti te sporošću i birokratiziranošću nadležnih ministarstava, Pravilnik o znaku pristupačnosti nije izmjenjen do kraja 2013. pa se postupanja nastavljaju i u 2014. godini.

Prijevoz osoba s invaliditetom

Iako u nekim gradovima u RH postoji prilagođen javni prijevoz i prijevoz specijaliziranim kombi vozilima, smatramo da je nužno unaprijediti i povećati vozni park te uskladiti radno vrijeme s potrebama

korisnika, djece i odraslih osoba s invaliditetom. Prijevoz ne smije biti osiguran isključivo osobama koje se školuju i rade već i onima koji u nedostatku drugih prilagođenih prijevoznih sredstava mogu jedino koristiti ovu vrstu prijevoza radi obavljanja raznih poslova i aktivnosti, ali i temeljnog razloga – uključivanja u zajednicu.

Pravo na oslobađanje od plaćanja cestarina

Na razini EU-a nisu usuglašene povlastice u prijevozu kao što je to slučaj sa znakom pristupačnosti pa različite zemlje članice kroz različite mjere pokušavaju ublažiti činjenicu da je osobama s invaliditetom onemogućena sloboda kretanja zbog neprilagođenosti javnog prijevoza. U situaciji kad uz iznimku nekoliko gradova u RH, većina navedenih mjera koje se provode u zemljama članicama EU-a, a kojima se nastoji ublažiti neprilagođenost prometnih sredstava, ne postoji u Hrvatskoj, neprihvatljivo je da se zbog nemogućnosti sustava da osigura bolju kontrolu i spriječi zlouporaba, razmatra da se osobama s invaliditetom ograniči ili ukine nadoknada koju predstavlja pravo na oslobađanje od plaćanja cestarine.

Mobilnost je uz pristupačnost osnovni preduvjet uključivanja osoba s invaliditetom u društvo. Stoga smatramo da je nužno unaprijediti međugradski i gradski željeznički i autobusni prijevoz sa potrebnim prilagodbama.

3.10. ZDRAVLJE

Iz pritužbi koje je pravobraniteljica zaprimila u području zdravlja razvidno je nepoštivanje prava osoba s invaliditetom na najviše ostvarive standarde tjelesnog i mentalnog zdravlja i potrebne zdravstvene usluge, naročito u tri važna područja koja smo izdvojili.

Nije zamijećeno da su učinjeni niti minimalni pomaci u razvoju tzv. psihijatrije u zajednici uz unaprjeđenje kvalitete zdravstvene zaštite za **osobe s duševnim smetnjama (osobe s invaliditetom s mentalnim oštećenjem)** u smjeru razvoja izvanbolničkog liječenja i rehabilitacije. Zbog ne postojanja izvanbolničkog sustava liječenja i usluga u zajednici koje bi predstavljale potporu samostalnom življenju i funkcioniranju te nedostatka rehabilitacije dolazi do višestrukih hospitalizacija osoba s ovom vrstom invaliditeta, posljedično do institucionalizacije, socijalnog isključivanja, izolacije, stigmatizacije, gubitka radne sposobnosti, a potom i do učestalog lišavanja poslovne sposobnosti, i to u potpunosti, što sve predstavlja povrede prava osoba s invaliditetom.

Osobe s invaliditetom i roditelji djece s teškoćama u razvoju putem zdravstvenog osiguranja ne mogu si osigurati sva potrebna **ortopedska pomagala**. Uglavnom se osobe s invaliditetom pritužuju na nužnost nadoplate velikih novčanih iznosa za potrebno pomagalo odobreno od strane HZZO-a ili se pritužuju na činjenicu da se pojedino pomagalo uopće ne nalazi na Popisu pomagala. Povodom posljednjih izmjena Pravilnika o ortopedskim pomagalima (NN, broj 154/13) koji je u primjeni od 01. siječnja 2014. godine pravobraniteljica za osobe s invaliditetom upozorila je kako nije prihvatljivo provoditi uštede koje bi mogle dovesti do smanjivanja ili ugrožavanja prava osoba s invaliditetom pa i prava na potrebno ortopedsko pomagalo, koje će biti funkcionalno, zadovoljavajuće kvalitete, i s pravom na njegovu zamjenu kada je pomagalo potrošeno i potrebno ga je zamijeniti novim. Uočeno je kako niti ovom prilikom na Popis pomagala nisu uvrštena neka od pomagala za čije stavljanje na popis smo se zalagali proteklih nekoliko godina, već su neka potrebna pomagala (ortopedski ulošci) brisana s popisa. U Pravilnik nije vraćena mogućnost izvanrednog odobravanja pomagala koja se ne nalaze na Popisu pomagala, a sukladno individualnim potrebama osobe s invaliditetom, što smo više puta predložili. Nadalje, nije uvažena primjedba da se omogući odobravanje veće količine potrošnog materijala od one propisane Pravilnikom.

Iz pritužbi upućenih ovom Uredu razvidna je nužnost unaprjeđenja i razvoja sustava **rane intervencije i rehabilitacije djece s neurorazvojnim i motoričkim smetnjama** na način da ista zdravstvena usluga bude dostupna što je moguće bliže krajevima u kojima djeca žive, što sada nije slučaj jer je ista koncentrirana samo u velikim gradovima. Sustavna mreža rane intervencije nije uspostavljena. Ustanove u sustavu zdravstva imaju ograničenja u pogledu zapošljavanja potrebnog nezdravstvenog osoblja koje bi nakon

uspostavljene dijagnoze i statusa djeteta provodilo potrebne rehabilitacijske odnosno habilitacijske postupke. Posljedica toga je, da su roditelji često prepušteni sami sebi, jer njihovo dijete „nikamo ne spada“. Smatramo stoga kako je potrebno uložiti daljnje napore radi međusobnog povezivanja sustava zdravstva, obrazovanja i socijalne skrbi, s ciljem razvoja sustava rane intervencije. Pravobraniteljica je tijekom 2013. godine više puta dala svoje mišljenje, odnosno predlagala izmjene Zakona o obveznom zdravstvenom osiguranju i Zakona o dobrovoljnom zdravstvenom osiguranju („Narodne novine“, broj 85/06, 150/08, 71/10) te Pravilnika o postupku, uvjetima i načinu utvrđivanja prava na plaćanje premije dopunskog zdravstvenog osiguranja iz državnog proračuna („Narodne novine“, broj 156/08, 88/10), međutim primjedbe uglavnom nisu uvažene.

Ministarstvo zdravlja pravobraniteljici ne dostavlja sve prijedloge zakona i podzakonskih akata na mišljenje. Hrvatski zavod za zdravstveno osiguranje koji donosi brojne pravilnike kojima su regulirana važna pitanja vezana uz zdravstveno osiguranje i zdravstvenu zaštitu osoba s invaliditetom to uopće ne čini. Pravobraniteljica Ministarstvu zdravlja i Hrvatskom zavodu za zdravstveno osiguranje upućuje inicijative kojima ukazuje na manjkavosti sustava zdravstvene zaštite i zdravstvenog osiguranja te predlaže mjere kako bi se ovaj sustav unaprijedio u korist osoba s invaliditetom, a s ciljem poštivanja njihovih prava u skladu s Konvencijom. Međutim, ova tijela se u svojim odgovorima ograničavaju na navođenje trenutnih zakonskih rješenja, bez naznake da će inicijative pravobraniteljice razmotriti i zakonodavstvo izmijeniti na način da se ono što je moguće više približi ciljevima odnosno zahtjevima iz Konvencije.

3.11. DJECA S TEŠKOĆAMA U RAZVOJU

Pravobraniteljica za osobe s invaliditetom intenzivno zaprima pritužbe roditelja djece s teškoćama u razvoju, koji ukazuju na nedostatak sustava rane intervencije, dijagnostike i (psihosocijalne) rehabilitacije djece s razvojnim rizikom i s teškoćama u razvoju na pojedinom području Republike Hrvatske. Postoji i problem sustavnog praćenja rizičnog djeteta. Za određenu kategoriju djece odgovarajući rehabilitacijski programi postoje u sustavu socijalne skrbi. Međutim, nisu razvijeni formalno-pravni mehanizmi povezanosti ova dva sustava, tako da ne postoji niti kontinuitet skrbi za dijete i njegov daljnji razvoj. Sustav zdravstva usmjeren je na liječenje i medicinsku rehabilitaciju, dok sustavna psihosocijalna rehabilitacija ne postoji. Zbog nedostatka odgovarajućih specijaliziranih rehabilitacijskih tretmana za djecu s teškoćama u razvoju u sustavu zdravstva, te nemogućnosti roditelja da usluge plaćaju iz vlastitih sredstava - djeca ostaju kod kuće, što u konačnici predstavlja opasnost od nastanka težeg razvojnog odstupanja i invaliditeta ali i kršenje osnovnih prava djeteta, u ovom slučaju prava na zdravlje. Sustav socijalne skrbi nije razvio mrežu pružatelja usluge rane intervencije. Pojedini rehabilitacijski programi ostvaruju se u okviru ustanova socijalne skrbi za pojedine vrste teškoća, ali je i u ovom sustavu, izražen problem nedostupnosti takvih ustanova na teritoriju RH, ali i podkapacitiranosti stručnjacima iz područja psihosocijalne rehabilitacije. Sustav socijalne skrbi ne može biti jedini odgovorni sustav za zdravlje djeteta s razvojnim rizikom.

Pravobraniteljica je uputila mišljenje vezano uz nedostatnu psihosocijalnu rehabilitaciju i ranu intervenciju, te uputila preporuku MSPM-u i MZ-u o navedenom problemu i mogućnostima da se najhitnije uspostavi učinkovit sustav rane intervencije i psihosocijalne rehabilitacije djece s teškoćama u razvoju. Predložili smo da dva najznačajnija ministarstva nadležna za reguliranje ovog pitanja (MZ i MSPM) uspostave učinkovitu suradnju, kako bi se odgovarajućom izmjenom zakonodavstva, te re/organizacijom postojećih institucionalnih resursa omogućilo da svakom djetetu u RH budu dostupne sve potrebne rehabilitacijske usluge, što je preduvjet za unapređenja zdravlja i prevencije težeg invaliditeta. Djeci s teškoćama u razvoju na području Republike Hrvatske nedvojbeno nije osiguran pristup rehabilitacijskim uslugama u mjeri i na način na koji je to potrebno. RH već raspolaže resursima i potencijalima koje ne koristi sustavno. Iako postoje pružatelji usluga, institucije i stručnjaci, zbog zakonodavnih prepreka i nedostatka koordinacije oni se ne koriste u dostatnoj mjeri.

Stoga je potrebno uspostaviti potrebne registre djece s razvojnim teškoćama i izraditi kvalitativnu i kvantitativnu analizu potreba, utvrditi mrežu postojećih i potencijalnih pružatelja usluga rane intervencije i psihosocijalne rehabilitacije vodeći računa posebno o izoliranim dijelovima RH, analizirati potrebe za zakonodavnu, institucionalnu i organizacijsku prilagodbu postojećeg sustava kako bi se koristili postojeći resursi i uspostaviti koordinirano djelovanje svih ministarstava kojima je djelokrug rada usmjeren na potrebe djece s teškoćama u razvoju.

3.12. ODGOJ I OBRAZOVANJE

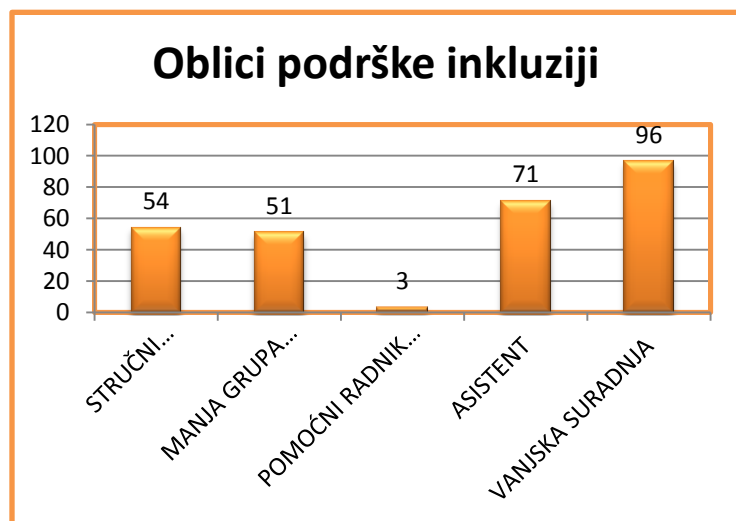
3.12.1. PREDŠKOLSKI ODGOJ

Kvalitetna odgojna inkluzija djece s teškoćama u razvoju pretpostavlja i osiguravanje podrške koja će omogućiti svakom djetetu puno sudjelovanje u skupini vršnjaka. Prema podacima MZOS-a, u rani odgoj i obrazovanje uključeno je u šk. god. 2012./2013. ukupno 150.124 djece u dobi od šest mjeseci života do polaska u osnovnu školu. Broj djece s teškoćama u razvoju uključene u organizacije predškolskog odgoja i obrazovanja u šk. godini 2013./2014. prema podacima MZOS-a iznosio je **5.972**.

Ovi podaci gotovo se u potpunosti podudaraju i s podacima prikupljenim od dječjih vrtića i osnivača dječjih vrtića koji su do izrade ovog izvješća dostavili pravobraniteljici podatke o broju djece, odnosno djece s teškoćama u razvoju u dječjim vrtićima. **Rezultati ankete:** (Baza: podaci od 109 vrtića)

Ukupan broj djece	Upisana djeca s TUR	Postotak djece s TUR
43502	1849	4%

Mnogi vrtići svjedoče o porastu broja djece s razvojnim smetnjama, iako veliki broj djece nema o tome odgovarajući dokaz – nalaz i mišljenje iz sustava socijalne skrbi. Ukoliko dijete nema na ovaj način

dokazane razvojne poteškoće, onda niti vrtić ne može formalno osigurati primjerene oblike podrške, što otežava rad u vrtiću.

Državnim pedagoškim standardom predškolskog odgoja i obrazovanja propisani su uvjeti koje vrtići trebaju osigurati kao podršku djetetu s teškoćama u razvoju. Nisu definirani neki drugi oblici podrške uključivanju djece s teškoćama u razvoju koje vrtići neformalno koriste – vanjska stručna podrška i suradnja i sl. Mogući oblici prilagodbe potrebama djeci s teškoćama sada su manji broj djece u grupi ili treći

odgajatelj. Ipak, sve se više u vrtićima koriste asistenti/pomoćnici djetetu, te možemo reći da to i u ovom sustavu (kao i u obrazovanju) postaje preferirani oblik podrške. Analizom podataka dobivenih od vrtića uvjerali smo se da je **edukacija i suradnja s drugim stručnjacima, institucijama i udrugama** najčešće korišten oblik podrške odgojnoj inkluziji djece s teškoćama u razvoju. Gotovo svi ispitani vrtići naglašavaju potrebu stručnog osnaživanja vrtića kroz edukaciju djelatnika, suradnju s vanjskim stručnjacima specijaliziranim za određenu vrstu teškoća, te zapošljavanje stručnih djelatnika - rehabilitatora. U uvjetima nepostojanja sustava rane intervencije, očito je da trebamo u cilju podrške ranom razvoju djece s teškoćama u razvoju koristiti sve društvene resurse. U takvim okolnostima, nužno je ustanove predškolskog odgoja i kroz zakonodavni sustav definirati kao značajan čimbenik inkluzije. Ovdje možemo primijetiti da ima prostora za promjenu zakonodavstva, ali i razvijanje intenzivnije

suradnje između stručnjaka vrtića, pedijatara i centara za socijalnu skrb. Normativno uređenje ovog sustava treba poboljšati, a isto tako i financijske, kadrovske i prostorne uvjete vrtića. Uvjeti u vrtiću, te sukladno tome i oblici podrške, u velikoj mjeri ovise o financijskoj moći osnivača.

Prijedlozi za kvalitetnije uređenje sustava predškolskog odgoja

-analizirati stanje i potrebe vezane uz normative zaposlenika – odgajatelja, stručnih suradnika, radnika za njegu, zdravstvenih djelatnika i dr.

-ustrojiti sustav podrške inkluziji u predškolskom odgoju – stručni mobilni tim za inkluziju na području županije – centar za inkluziju

-propise iz područja predškolskog odgoja ugraditi i definirati načine i oblike stručne podrške djetetu i djelatnicima vrtića – definirati mogućnost angažiranja stručnjaka izvan vrtića, definirati mogućnost provođenja stručne psihosocijalne rehabilitacije/ patronaže i rane intervencije tijekom boravka djeteta u vrtiću, te definirati uvjete pod kojima je moguće angažirati asistenta/pomoćnika (vrste teškoća, dob, intenzitet, plaćanje i sl.)

-izmijeniti propise u dijelu međusobne suradnje sustava predškolskog odgoja, škole i sustava socijalne skrbi

3.12.2. OSNOVNOŠKOLSKO OBRAZOVANJE

Prema podacima MZOS-a, u školskoj godini 2013./2014., u osnovnim je školama 330.445 učenika. Od ukupnog broja učenika, 18.385 je učenika s teškoćama. U redovitim programima integrirano je 16.464 (4,79%) učenika s teškoćama u razvoju, dok je **2.269 učenika s teškoćama uključeno u osnovne škole s posebnim programima za djecu s teškoćama u razvoju**. Pravobraniteljica je i ove godine višekratno predlagala pa i upozoravala MZOS na potrebu konačnog donošenja pravilnika koji bi regulirao školovanje djece s teškoćama u razvoju. Inkluzivno obrazovanje ne podrazumijeva samo pristup redovnim školama, nego i osiguravanje uvjeta za takvo obrazovanje – znači svih oblika potpore kojima će se prevladati razvojne teškoće. Još uvijek važeći Pravilnik o osnovnoškolskom odgoju i obrazovanju učenika s teškoćama u razvoju (NN 21/91, 74/99) ne obuhvaća odgovarajuće oblike podrške redovnom obrazovanju, sukladno suvremenim spoznajama. Posebno se to odnosi na sudjelovanje pomoćnika u odgojno-obrazovnom procesu, koji je značajan oblik podrške velikom broju učenika s različitim poteškoćama. Zakonskim i podzakonskim odredbama rad asistenta u nastavi nije reguliran – to se odnosi kako na njihovo financiranje, tako i na njihovu ulogu i ovlaštenja. Rad asistenata u nastavi projektno se financira, pri čemu postoji problem odgovornosti pomoćnika u izvršavanju radnih zadataka. Način financiranja pomoćnika (financiranje nije zakonom regulirano) ne omogućava kontinuitet i kvalitetu ovog oblika podrške, te ne motivira na profesionalno obavljanje tog značajnog posla od strane samih pomoćnika. U dijelu edukacije asistenata u nastavi još uvijek nemamo jedinstveni pristup i nejasno je tko ih priprema za njihovu ulogu.

3.12.3. SREDNJOŠKOLSKO OBRAZOVANJE

Sustav srednjoškolskog obrazovanja čini 438 srednjih škola i 180.114 učenika. MZOS niti uredi državne uprave u županijama ne raspoložu točnim podacima o broju učenika s teškoćama u razvoju integriranih u redovne srednje škole. To je zabrinjavajuća činjenica, kada znamo da je uočen problem nezavršavanja srednjoškolskog obrazovanja, što kod učenika s teškoćama u razvoju još više uznemiruje.

Učenici s teškoćama u razvoju, prema odredbama Zakona o odgoju i obrazovanju u osnovnoj i srednjoj školi (NN, br. 87/08, 86/09, 92/10, 105/10, 90/11, 16/12, 86/12), srednjoškolsko obrazovanje nastavljaju u programu prema rješenju o određivanju oblika školovanja ureda državne uprave. Odlukom o elementima i kriterijima za izbor kandidata za upis u 1. razred srednje škole za svaku školsku godinu propisuju se zajednički, posebni i dodatni kriteriji upisa učenika u srednju školu. Pravobraniteljica je u javnim raspravama tijekom donošenja ove Odluke naglašavala da učenici s teškoćama u razvoju trebaju imati pravo izravnoga upisa. Upravo zbog svojih razvojnih teškoća oni, neovisno o svojem uspjehu ili čak

motivaciji, imaju ograničen izbor zanimanja. Institut direktnog upisa predstavlja značajnu prilagodbu individualnim potrebama i osigurava pristup onom obrazovanju koje će učeniku osigurati buduće potpuno uključivanje u zajednicu na ravnopravnoj osnovi s drugima. Tijekom pisanja ovog izvješća dovršena je javna rasprava o Nacrtu Odluke za školsku godinu 2014./15. u kojoj se niti ne može govoriti o direktnom upisu, s obzirom da je kao dodani uvjet predviđeno da učenik treba ostvariti minimalni bodovni prag za upis i zadovoljiti na ispitu sposobnosti i darovitosti. Mišljenja smo da je to korak unazad u osiguravanju dostupnosti redovnog obrazovnog sustava učenicima s teškoćama u razvoju.

Strategija obrazovanja, znanosti i tehnologije

Pravobraniteljica je sudjelovala u javnoj raspravi vezanoj za donošenje Strategije obrazovanja, znanosti i tehnologije. Osnovna poruka koju smo željeli prenijeti je da Strategija treba oživotvoriti obavezu koju smo preuzeli potpisivanjem Konvencije o pravima osoba s invaliditetom, a to je da svako dijete, učenik odnosno osoba treba dobiti stvarnu šansu da u odgoju i obrazovanju i cjeloživotnom učenju participira uz odgovarajuću podršku.

3.12.4. VISOKOŠKOLSKO OBRAZOVANJE

Pravobraniteljica za osobe s invaliditetom u 2012. godini sudjelovala je u radu radne skupine u sklopu Tempusovog projekta EduQuality. U sklopu tog projekta izrađen je dokument *Osiguravanje minimalnih standarda pristupačnosti visokog obrazovanja za studente s invaliditetom u RH*. Jedan od zaključaka tog dokumenta je da *zakonske pretpostavke za osiguravanje jednakih mogućnosti, odnosno pristupačnosti visokog obrazovanja osobama s invaliditetom u RH postoje. Ono što ne prati važeće propise su konkretne mjere nadležnih institucija kako bi se jednake mogućnosti definirane u propisima zaista i primijenile u praksi.*¹U izvješću smo prikazali primjere teškoća i posljedičnih kršenja prava osoba s invaliditetom na obrazovanje do kojih u praksi dovodi nepostojanje procedura koje bi regulirale određivanje vrste podrške za studiranje i načine njezina pružanja kao i prohodnosti u sustavu visokog obrazovanja.

Primjeri su pokazali teškoće na koje cjelokupan sustav visokog obrazovanja nailazi zbog činjenice što u hrvatskom zakonodavstvu nije reguliran način i vrsta podrške i razumne prilagodbe studentima s invaliditetom kao ni procedura kojom se ona ostvaruje. Ne postoji stručna služba procjene koja bi ocijenila koje su prilagodbe potrebne te pomogla budućim studentima u odabiru studija u kojem teškoće koje proizlaze iz zdravstvenog stanja i/ili invaliditeta neće onemogućavati studenta da ispuniti očekivane akademske standarde i da uz daljnju razumnu prilagodbu obavlja radne zadatke koji se očekuju od osobe koja je stekla određeno zvanje.

Usprkos nepostojanju zakonske regulative na većini hrvatskih sveučilišta ustrojani su uredi za studente s invaliditetom, apraksa njihova postupanja tek se razvija. Međutim, problem je što čak i na Zagrebačkom sveučilištu gdje je pitanje podrške za studente s invaliditetom najsustavnije riješeno postoji velika potreba da se postupak bolje definira i propiše i da s njime budu upoznati svi dionici. Uslijed nedostatka takvog sustavnog rješenja, osiguravanje potrebne podrške prepušteno je dobroj volji pojedinih nastavnika što može dovesti do diskriminacije propuštanjem razumne prilagodbe ili dovodi do snižavanja akademskih standarda što je također neprihvatljivo. Zbog svega navedenog ćemo se i dalje zalagati da se oblici i načini pružanja podrške što više usustave i formaliziraju. Prvi korak u tom smjeru bilo bi donošenje Strategije znanosti i obrazovanja u kojoj se navodi ta potreba i veća uključenost nadležnog ministarstva. Stoga pozdravljamo pomake u *Nacrtu Strategije obrazovanja, znanosti i tehnologije* kao prvog strateškog dokumenta koji govori o studentima s invaliditetom.

Znatan broj pritužbi studenata s invaliditetom u 2013. odnosio se na teškoće u ostvarivanju stipendije, smještaja u studentski dom i upisa na prvu godinu studija. Većina tih problema bila je posljedica

¹ Osiguranje minimalnih standarda pristupačnosti visokog obrazovanja za studente s invaliditetom u Republici Hrvatskoj, Tempus projekt EduQuality, str. 28

nedostatne informiranosti samih studenata o propisanim postupcima i njihovim rokovima što ne iznenađuje s obzirom na izuzetno velik broj informacija kojima su izložene mlade osobe koje prvi put upisuju studij. Ukoliko još moraju voditi računa o invaliditetu i dodatnim odredbama koje proizlaze s te osnove, ne iznenađuju određeni broj propusta i zakašnjelih reakcija na koje su institucije imale razumijevanja i reagirale fleksibilno iako je stav pravobraniteljice bio da invaliditet ne može biti izlika za propuštanje rokova.

Kao negativnu pojavu zabilježenu u 2013. ističemo činjenicu da usprkos brojnim upozorenjima pravobraniteljice Zakon o socijalnoj skrbi donesen 2013. (NN, br. 157/13) onemogućava studentima s invaliditetom da primaju osobnu invalidninu čija je svrha istim Zakonom definirana kao *zadovoljavanje životnih potreba za uključivanje u svakodnevni život zajednice* ukoliko istovremeno ostvare pravo na stipendiju. To ih dovodi u situaciju da moraju birati između invalidnine i stipendije i time dodatno pogoršava njihovu tešku ekonomsko-socijalnu situaciju dok na razini poruke takva politika umjesto aktiviranja osoba s invaliditetom vodi u njihovo pasivizaciju kroz destimuliranje obrazovanja kao preduvjeta zapošljavanju. Pravobraniteljica je aktivno sudjelovala na skupovima o potrebnoj podršci studentima s invaliditetom koji su se osim u Zagrebu održali i u drugim sveučilišnim sredinama: Rijeci i Splitu, ali i na Veleučilištu u Šibeniku na inicijativu samog prodekana za nastavu. Pravobraniteljica je dala podršku inicijativi Medicinskog fakulteta Sveučilišta u Rijeci u suradnji sa savezom i udrugama gluhih i nagluhih osoba o osnivanju Centra preko kojeg bi se pružala i koordiniralo pružanje podrške osobama s oštećenjem sluha u visokom obrazovanju.

Zaključci i preporuke

-Potrebno je usvojiti zakonodavstvo kojim bi se zajamčilo osiguravanje odgovarajuće podrške studentima s invaliditetom i jasno propisali načini njezina ostvarivanja kao i dužnosti svih dionika u procesu

-Financijsku podršku koju studenti s invaliditetom ostvaruju kao podršku studiranju potrebno je izuzeti kao prihod zbog kojeg im se ukida naknada za *zadovoljavanje životnih potreba za uključivanje u svakodnevni život zajednice*

-Potrebno je razmisliti o uvođenju profesionalnog usmjeravanja odnosno stručne službe procjene sposobnosti budućih studenata s invaliditetom kako bi im se pomoglo u odabiru zanimanja na isti način na koji se pomaže učenicima pro prijelazu iz osnovne u srednju školu. Ta bi služba ujedno procjenjivala potrebne oblike podrške i razumne prilagodbe

-Potrebno je u sustav ugraditi podršku mladim osobama nakon završetka studija kao i onu potrebnu za pronalazak posla

3.13. OSPOSOBLJAVANJE I REHABILITACIJA

3.13.1. ULOGA RADNE TERAPIJE U RAZNIM PODRUČJIMA REHABILITACIJE

Radna terapija je primarno zdravstvena djelatnost čiji je cilj omogućiti pojedincima i skupinama postizanje optimalnog funkcioniranja u aktivnostima dnevnog života koje uključuju samozbrinjavanje, produktivnost i slobodno vrijeme. Sposobnosti obavljanja svakodnevnih aktivnosti pojedinca mogu biti umanjene razvojem, ozljedom ili bolešću, starenjem, psihološki, socijalno, kulturno, ili kombinacijom navedenog. Ulogu radnog terapeuta upravo u uspostavi funkcionalne sposobnosti prepoznale su mnoge zemlje EU-a kroz osnaživanje pojedinca i poticanja njegove socijalne kohezije što se posljedično ogleda u smanjenim troškovima na teret države. Značenje njegove uloge je podjednako važno u području zdravstva, socijalne skrbi i obrazovanja i radni terapeut bi trebao biti neizostavan član svakog rehabilitacijskog tima. *Radni terapeuti u fazi akutne i subakutne rehabilitacije osnažuju pojedinca da razvije svoje vještine, nauči nove načine izvedbe aktivnosti, prilagodi aktivnosti trenutnim sposobnostima pojedinca ili prilagava okolinu.* Specifična znanja i vještine koje posjeduje radni terapeut u rehabilitaciji djece i odraslih, neovisno o vrsti invaliditeta, nije moguće nadomjestiti znanjem, iskustvom ili vještinama ostalih stručnjaka koji sudjeluju u sveobuhvatnoj rehabilitaciji. Radna terapija doprinosi boljim učincima

u provedbi zdravstvene i socijalne skrbi, u prevenciji daljnje onesposobljenosti, u spriječavanju nastanka težih formi invaliditeta te znatno utječe na ishode rehabilitacije. Obzirom na široko polje djelovanja radnog terapeuta u različitim područjima, smatramo da je odgovarajućim podzakonskim aktima potrebno regulirati mogućnost ravnopravnog uključivanja u stručno-rehabilitacijske timove.

3.13.2. PROFESIONALNA REHABILITACIJA

Unatoč normiranosti kako u području zapošljavanja osoba s invaliditetom (Zakon o profesionalnoj rehabilitaciji i zapošljavanju osoba s invaliditetom (NN, br. 157/13) tako i u području mirovinskog osiguranja (Zakon o mirovinskom osiguranju (NN, br. 157/13), RH nema razvijen model profesionalne rehabilitacije i nema ujednačenih kriterija i mjerila za provođenje profesionalne rehabilitacije.

Dok se u 2013. bilježi porast broja provedenih upravnih postupaka u pravcu priznavanja prava na neke od oblika profesionalne rehabilitacije pojedinih područnih ureda HZZ-a (192 donesena rješenja), dotle je u području mirovinskog osiguranja prema prikupljenim podacima u svim područnim službama HZMO-a u 2013. godini priznato pravo na profesionalnu rehabilitaciju u svega 14 slučajeva.

Razlog ovako malom broju zahtjeva nalazi se u činjenici da osiguranici nakon profesionalne rehabilitacije nemaju osiguran posao jer ih poslodavac ili ne želi ili nema radnog mjesta na koje bi ga mogao zaposliti. Smatramo nužnim veću koordinaciju svih čimbenika u postupku profesionalne rehabilitacije te propisivanje obveze iste kako za poslodavce tako i za osiguranike do određene godine života.

3.14. ZAPOŠLJAVANJE I RAD

Prema podacima HZZ-a u 2013. Na Zavodu je registrirano 6 789 nezaposlenih osoba s invaliditetom dok ih je u 2012. bilo 6 607. U 2013. zaposleno je 1744 osoba s invaliditetom i to u zanimanjima pomoćni/a kuhar/ica, čistač/ica, administrativni/a službenik/ca, radnik/ca u održavanju, kuhinjski radnik/kuhinjska radnica i pomoćni bravar/pomoćna bravarica.

Unatoč najavljenim poboljšanjima zakonske regulative koja se u praksi pokazala neučinkovita i nedovoljno primjenjiva, iz pritužbi osoba s invaliditetom nakon prvih dana primjene donesenog novog Zakona o profesionalnoj rehabilitaciji i zapošljavanju osoba s invaliditetom (NN br. 157/13.), vidljivi su brojni nedostaci usvojenih zakonskih rješenja. Uпитno je hoće li i najavljeni podzakonski akti uspjeti otkloniti te nedostatke. Stječemo dojam da zakonodavac želi samo ispuniti formu te da donese zakon koji je obvezan donijeti, bez intencije da taj isti u stvarnosti bude provediv i učinkovit za osobe s invaliditetom. I dalje nisu riješeni problemi na koje smo i ranijih godina ukazivali: tko se sve smatra osobom s invaliditetom kao i dokazivanje samog statusa invaliditeta za potrebe zapošljavanja i profesionalne rehabilitacije. Još uvijek nisu osnovani centri za profesionalnu rehabilitaciju (njihovo osnivanje predviđa se 01.01.2015.), mjera pozitivne diskriminacije, odnosno davanje prednosti pri zapošljavanju iz čl. 10. st. 3. zakona, je i dalje nejasno definirana, neučinkovitost sankcija za poslodavce koji ne poštuju odredbe zakona (naš prijedlog da se uvede poništavanje ugovora o radu, odnosno rješenja o prijmu u državnu službu ukoliko se ne poštuju odredbe prednosti pri zapošljavanju po uzoru na izmijenjen članak 35. Zakona o braniteljima nije prihvaćen) nisu riješeni donošenjem novog zakona.

Uz navedeno javile su se i nove dvojbe koje se odnose na jedinstveno tijelo vještačenja te na javnu službu pod kojom bi to tijelo djelovalo.

Prava iz radnog odnosa

Tijekom 2013. godine Vlada RH započela je s izmjenama radnog zakonodavstva koje su u trenutku pisanja ovog izvješća u tijeku. S obzirom na to da je prijedlogom izmjena zakona predviđeno slabljenje zaštite prava osoba s invaliditetom na tržištu rada, pravobraniteljica je nadležnom ministarstvu, ali i Hrvatskom saboru, kao i saborskim odborima uputila mišljenje i primjedbe na Prijedlog Zakona o radu inzistirajući ne samo na zadržavanju dosadašnje razine zaštite ove kategorije radnika već tražeći i dodatno jačanje njihovog položaja, uvođenjem novih modaliteta zaštite i definiranje razumne prilagodbe, u skladu s Direktivom EU. Osim samih osoba s invaliditetom u nepovoljnijem položaju od drugih radnika

su i radnici koji zbog brige o djetetu s teškoćama u razvoju koriste neko od prava iz Zakona o roditeljskim potporama. Usvajanjem predloženih izmjena radnog zakonodavstva koje slabe zaštitu ove kategorije radnika doći se do slabljenja njihove i ovako nepovoljne pozicije na tržištu rada. Stoga je predloženo zadržati dosadašnja jamstva povratka na iste poslove i zajamčiti zabranu otkaza. Osim dosadašnjih mjera u Zakon o radu predloženo je uvesti i dodatne pozitivne akcije, odnosno razliku u tretmanu koja neće predstavljati diskriminaciju za one radnike koji brinu za osobe s invaliditetom ili djecu s teškoćama u razvoju.

Preporuke za unaprjeđenje zapošljavanja i rada osoba s invaliditetom

Obrazovne programe bitno je usklađivati s potrebama tržišta rada te poticati bolju koordinaciju između zavoda za zapošljavanje i poslodavaca u oblikovanju strukovnog obrazovanja i usluga profesionalne rehabilitacije. Otklanjanjem diskriminatornih stavova u radnom i ostalom okruženju nužno je istovremeno utjecati na promjenu svijesti samih osoba s invaliditetom koje treba poticati u svladavanju prepreka u nalaženju i zadržavanju zaposlenja. Ključ zapošljavanja osoba s invaliditetom je osiguravanje potrebne podrške kroz osiguravanje raznih oblika razumne prilagodbe. Dok Zakon o suzbijanju diskriminacije propisuje što je to razumna prilagodba točnije propust iste, razumna prilagodba nije bila navedena u dosadašnjem Zakonu o profesionalnoj rehabilitaciji i zapošljavanju osoba s invaliditetom kao temeljnom zakonu koji regulira područje zapošljavanja i rada osoba s invaliditetom te smo predlagali da se eksplicitno u zakonu propiše razumna prilagodba prema EU Direktivi 2000/78. Prijedlog Ureda pravobraniteljice je prihvaćen.

3.15. PRIMJERENI ŽIVOTNI STANDARD I SOCIJALNA ZAŠTITA

3.15.1. INKLUZIVNI DODATAK

Zakon o inkluzivnom dodatku već se nekoliko godina najavljuje kao velik zaokret u politici za osobe s invaliditetom i one od njega puno očekuju. Svrha uvođenja inkluzivnog dodatka treba biti izjednačavanje položaja osoba s invaliditetom s osobama bez invaliditeta. Invaliditet sam po sebi iziskuje dodatne troškove radi uključivanja u život zajednice – to su npr. troškovi nabavke lijekova i pomagala koji nisu na teret HZZO-a, a nužni su za kvalitetniji život te osobe (transfer dizalica, nadoplata troškova invalidskih kolica, dopuna prehrani, prilagodba osobnog automobila, troškovi prevladavanja raznih organizacijskih i komunikacijskih prepreka i dr). Osoba s invaliditetom ne može bez dodatne potpore sudjelovati u obrazovanju, zapošljavanju, korištenju slobodnog vremena, korištenju javnih usluga i sadržaja, a često su ti troškovi za osobe s invaliditetom dvostruko veći. Krajem 2013. godine, a sukladno odredbi Zakona o socijalnoj skrbi iz 2011. godine bilo je predviđeno donošenje Zakona o inkluzivnom dodatku, međutim nakon objavljenih teza u lipnju 2013. bilo je vidljivo da je upitno donošenje istog do zadanog roka. Nakon objavljenih teza Ured pravobraniteljice uputio je mišljenje MSPM-u. Na održanom sastanku u Ministarstvu s predstavnicima državnih tijela, na kojem su prezentirane analiza i pokazatelji prava koja su u nadležnosti Ministarstva iz dva Zakona (o socijalnoj skrbi i doplatka za djecu), svrha inkluzivnog dodatka i način kako se planira izraditi Nacrt Zakona, upozorili smo na spornu namjeru da inkluzivni dodatak bude skup svih dosadašnjih prava osoba s invaliditetom jer su se sva ta prava do sada ostvarivala za različite svrhe i pod različitim uvjetima (težine invaliditeta, prihoda osobe, prihoda obitelji, imovine, obiteljskih okolnosti, dobi i sl). Mehaničko spajanje dosadašnjih naknada u iznosima navedenih pomoći i naknada u razine inkluzivnog dodatka smatramo lošim za osobe s invaliditetom, jer će to za pojedine kategorije osoba značiti da neće ostvariti iznos dostatan potrebi ovisno o težini invaliditeta, nego će veliki broj njih dobiti jednako male iznose. Na taj način ne bi se postigla svrha inkluzivnog dodatka. Također smo ukazali koliko bi štete prouzrokovalo uvođenje dohodovnog cenzusa. Ne želimo da osobe s invaliditetom budu stavljene u lošiji položaj zbog niskog, „socijalnog“ cenzusa, a činjenica je da većina osoba s invaliditetom već sada živi u uvjetima siromaštva. Stoga smo preporučili nastaviti žurno raditi na Nacrtu Zakona o inkluzivnom dodatku na drugačijim osnovama, navesti rok do kada Nacrt odnosno Zakon treba biti napravljen i donesen,

osnovati radnu skupinu sačinjenu od predstavnika osoba s invaliditetom, stručnjaka iz različitih ministarstava i drugih institucija i ustanova koji svojim znanjem i iskustvom mogu pridonijeti kvalitetnijem rješenju, napraviti analizu dosadašnjih aktivnosti i učinaka, uzeti primjere troškova odraslih osoba i djece prema stvarnim i životnim troškovima koji proizlaze iz njihovog invaliditeta i utjecaj na njihove aktivnosti (npr. zaposlenu osobu, nezaposlenu osobu, osobu u mirovini, studenta - a da su svi npr. isto oštećenje). Smatramo da se sredstva za inkluzivni dodatak ne trebaju osigurati jedino iz sustava socijalne skrbi, nego i drugi sustavi trebaju participirati u ovom dijelu. Osobe s invaliditetom su dio zajednice i njihov položaj se mora ticati svih sustava. Želimo li punu participaciju osoba s invaliditetom, moramo računati na njihov doprinos. Ova naknada se ne smije promatrati kroz prizmu socijalnog davanja, već kao dodatak koji potiče aktivno sudjelovanje i osigurava njihov stvarni doprinos u razvoju zajednice.

3.15.2. STATUS OSOBE S INVALIDITETOM I JEDINSTVENO TIJELO VJEŠTAČENJA

Tijekom 2013. godine pravobraniteljica je zaprimila niz upita, ali i pritužbi osoba s invaliditetom, koje u različitim sustavima ne mogu koristiti Rješenje o tjelesnom oštećenju HZMO-a kao dokaz invaliditeta (npr. za ostvarivanje prednosti pri zapošljavanju). Budući da su prijedlozi pravobraniteljice na Teze Zakona o jedinstvenom tijelu vještačenja samo djelomično prihvaćeni, pravobraniteljica je ponovno dala mišljenje u kojem izražava zabrinutost Nacrtom koji nije odgovorio na najznačajnija pitanja budućeg postupka – institucionalni okvir i organizaciju, dok se očekuje da će metodologija vještačenja biti propisana podzakonskim aktom. Unatoč pozivanju na Konvenciju o pravima osoba s invaliditetom, iz samog prijedloga vidljiva je usmjerenost na vještačenje koje će ocjenjivati stupanj oštećenja, što podržava medicinski model. Sukladno Konvenciji, vještačenje se mora temeljiti na socijalnom modelu odnosa prema invaliditetu kroz sustav procjene koji se temelji na utvrđivanju potreba za vrstom, oblikom, načinom i intenzitetom potpore koja je potrebna da bi se otklonile prepreke iz okoline, pri čemu je oštećenje ili stanje tek polazišna točka. Vještaci koji su provodili probnu primjenu vještačenja po novom modelu, u postupku evaluacije primjene, upozorili su na brojne nedostatke takvog mjernog instrumenta koji su ocijenili nedorađenim, opsežnim i kao takvim neupotrebljivim za određena područja i za određene kategorije osoba. Iz prijedloga Zakona nije moguće razaznati u čemu bi predloženi način vještačenja i procjena bio dostupniji, efikasniji i objektivniji za osobe s invaliditetom. Do kraja izrade ovog Izvješća navedeni Zakon je u saborskoj proceduri.

3.15.3. MIROVINSKO OSIGURANJE

U 2013. predlagali smo izmjenu i dopunu odredbi Zakona o mirovinskom osiguranju članka 64. koji se tiče obiteljskih mirovina i članka 121. koji se odnosi na izmjenu pravomoćnog rješenja. S obzirom da je zasnivanje radnog odnosa bilo zapreka da osoba s invaliditetom bilo kada stekne pravo na obiteljsku mirovinu, takvo zakonsko određenje dovelo je do prekomjernog odustajanja djece s teškoćama u razvoju i osoba s invaliditetom od svakog oblika školovanja i osposobljavanja te aktivnog traženja posla. Mogućnost stjecanja obiteljske mirovine nakon punoljetnosti, a nakon smrti roditelja te mogućnost izbora, kao i mogućnost obustave isplate već ostvarene obiteljske mirovine u slučajevima zapošljavanja osobe s invaliditetom primatelja obiteljske mirovine, odnosno izbora između vlastite i obiteljske mirovine daje sigurnost i predstavlja snažan motiv za njihovo uključivanje u svijet rada. MRMS je usvajanjem našeg prijedloga (definiranog odredbom članka 69. novog Zakona o mirovinskom osiguranju (NN br. 157/13 na snazi od 01.01.2014.) učinilo značajan iskorak u poticanju radne i društvene aktivacije osoba s invaliditetom. Ponovili smo prijedlog za izmjenu i dopunu čl. 121. (bivšeg čl. 122. ZOMO-a) na način da se ponovno uvede mogućnost izmjene pravomoćnog rješenja novim rješenjem ako je prvim rješenjem povrijeđen zakon ili opći akt Zavoda na štetu osiguranika, osigurane osobe ili korisnika mirovine. Također smo predlagali da se omogućí donošenje novog rješenja kada se sazna za nove činjenice koje utječu na pravo osiguranika, osigurane osobe, odnosno korisnika mirovine, a koje su

nastale nakon donošenja tog pravomoćnog rješenja, odnosno rješenja o pravu, ili u slučaju ako je o nekom pravnom pitanju upravni sud kasnije zauzeo pravno shvaćanje povoljnije za osiguranu osobu. MRMS je prihvatilo ovaj naš prijedlog te je najprije kroz Uredbu, a poslije kroz čl. 122.a Zakona o dopunama Zakona o mirovinskom osiguranju (NN br. 133/13) izvršilo nadopunu.

Kako bi se riješio jedan od najvećih problema koji smo uočili rješavajući po pritužbama osoba s invaliditetom, a koji se odnosi na manjkavu medicinsku dokumentaciju u kojoj često nedostaju valjana obrazloženja te nema poveznice između zdravstvenog stanja i funkcionalne odnosno radne nesposobnosti osobe, mišljenja smo da bi HZMO trebao dati jasne upute za jednoobrazno ispunjavanje medicinskih obrazaca i druge medicinske dokumentacije u svim slučajevima kada se utvrđuje radna sposobnost (odnosno dokazivanja invalidnosti) u postupku ostvarivanja prava iz mirovinskog osiguranja.

Pravo na doplatku za djecu

Pravobraniteljici su se i u 2013. obraćali roditelji djece s teškoćama u razvoju koji su odbijeni u svom zahtjevu za ostvarivanjem dječjeg doplatka za djecu koja imaju teže oštećenje zdravlja nakon navršene 27. godine, pritužujući se da su stavljeni u neravnopravan položaj naspram onih roditelja koji su to pravo ostvarili do 01.01.2002. godine i kojima po spornom članku 38. Zakona o doplatku za djecu (NN, br. 94/01, 138/06, 107/07, 61/11. i 112/12) pripada doplatku za djecu i nakon navršene 27. godine života, do donošenja posebnog propisa o pravima osoba s invaliditetom. Međutim, taj propis još uvijek nije donesen, što praktički znači da se godinama podržava povoljan zakonski položaj samo jedne skupine korisnika doplatka za djecu i to od od 01. siječnja 2002., dakle već punih 12 godina. Ta činjenica u cijelosti narušava opravdanost i prihvatljivost zakonskog uređenja u prijelaznom razdoblju, koje po svojoj pravnoj naravi treba biti privremeno.

3.15.4. SOCIJALNA ZAŠTITA

Socijalna skrb

Analiza pritužbi iz područja socijalne skrbi pokazuje da je najizraženije područje pritužbi tijekom 2013. bila nemogućnost zadovoljavanja osnovnih životnih potreba, niski životni standard, te nemogućnost ostvarivanja primjerene socijalne pomoći i naknade s kojom se mogu zadovoljiti osnovne životne potrebe. U državi u kojoj ekonomska kriza traje gotovo desetljeće, osobe s invaliditetom ukoliko ne ostvaruju mirovinu ili plaću, žive realno na granici egzistencije.

Tijekom cijele 2013. donošenje novog Zakona o socijalnoj skrbi bio je središte interesa osoba s invaliditetom. Pravobraniteljica je aktivno sudjelovala tijekom procesa donošenja novog Zakona kroz okrugle stolove, javne rasprave, pisane prijedloge i preporuke, usmene konzultacije i dr. Glavno polazište za sve primjedbe pravobraniteljice je definiranje visine prava za osobe s invaliditetom po osnovi TEŽINE invaliditeta, zbog čega ona ne bi trebala ovisiti o imovini, a još manje o prihodima osobe s invaliditetom.

Člankom 30. Zakona o socijalnoj skrbi utvrđene su visine zajamčene minimalne naknade (u daljnjem tekstu - ZMN) prema kojima nema gradacije prema specifičnim kategorijama osoba/korisnika, a izgubljen je dodatak za radno nesposobne osobe, tako da će one prema sadašnjem Zakonu, ostvariti manje iznose pomoći nego je to bilo prijašnjim Zakonom. Osim same visine ZMN drugi je problem odredba koja regulira pravo države na povrat iznosa isplaćenih na ime prava na ZMN i prava na uslugu smještaja ili boravka. Zabilježba tražbine na imovini na neki način stigmatizira ove osobe kao korisnike „socijale“, a praktično je vjerojatno da će otežati eventualnu prodaju nekretnina čime ih se stavlja u nepovoljniji položaj od vlasnika koji nisu korisnici sustava socijalne skrbi.

Javnosti je „obećano“ redefiniranje novčanih pomoći na način da se novčane pomoći spoje te pojednostavi njihovo administriranje, **objedinjavanje** prava iz različitih sustava (opkrbnina, privremena novčana naknada), usklađivanja osnovice za socijalna davanja u odnosu na proračunsku osnovicu i troškove života, a za osobe s invaliditetom jamčilo se kako se iznosi i visina dosadašnjih prava neće

mijenjati. Ishod navedenog je u stvari poražavajući. Socijalna skrb kao djelatnost od javnog interesa (negdje je nestao raniji termin „posebni“ javni interes), usmjerena je na pomaganje potrebitima, onima koji bez pomoću društva ne mogu zadovoljiti osnovne životne potrebe ili prevladati teškoće u kojima se nalaze zbog bolesti, starosti, invaliditeta i dr.

Prijedlozi pravobraniteljice vezani za osobnu invalidninu:

- da se osobna invalidnina ne uvjetuje imovinskim, a pogotovo ne prihodovnim cenzusom

- da se ukoliko ostane cenzus, od njega izuzmu svi prihodi do visine najniže mirovinske osnovice za 40 godina staža, **znači i prihod i mirovina**, a ne samo mirovina do tog iznosa (sadašnja odredba diskriminatorna za one koji ostvaruju prihod u odnosu na umirovljenike)

Ukoliko osoba s teškim invaliditetom ostvaruje prihod od npr. 1500,00 kn temeljem ugovora o djelu, neće ostvariti pravo na osobnu invalidninu, a osoba koja ostvaruje mirovinu u istom iznosu istodobno će uz to ostvarivati i osobnu invalidninu u punom iznosu. Ovakvim uređenjem ovog prava, osobama s invaliditetom na žalost se šalje poruka da se drže socijalne naknade i neka ne prihvaćaju zaposlenje. Ako se osoba s invaliditetom samo i pokuša aktivirati – gubi pravo na ovu naknadu po osnovi invaliditeta! Unatoč svim naporima pravobraniteljice, Ministarstvo je ostalo na stajalištu da se osobama s invaliditetom koje se zaposle ili dobiju stipendiju za studiranje osobna invalidnina ukine. Nažalost, ne možemo očekivati da će svih 22000 osoba koje primaju osobnu invalidninu od sutra početi raditi i studirati pa zato nije jasno kakve bi se uštede postigle ako se nekoliko stotina onih koji to mogu, ostavi 1 250 kuna mjesečno. Jedini rezultat te mjere politike za osobe s invaliditetom koji mi vidimo je daljnja pasivizacija osoba s invaliditetom.

Prijedlozi vezani uz dostupnost usluga:

U većini prava na naknadu kao uvjet za ostvarivanje uz prihodovni uvodi se i imovinski cenzus. Za ostvarivanje prava na usluge predviđeno je i sudjelovanje korisnika u plaćanju cijene usluga, za dijete čak do 50% djetetovih prihoda. Prema sadašnjim zakonskim odredbama, dijete s teškoćama u razvoju kojemu je nužna npr. rana intervencija, dužno je u cijeni usluge sudjelovati do iznosa pola npr. obiteljske mirovine. Ukoliko ostvaruje npr. 2000,00 kn obiteljske mirovine, za uslugu će iz vlastitih prihoda trebati izdvojiti i do 1000,00 kn. S druge strane, dijete koje neku uslugu ostvaruje temeljem propisa iz zdravstvenog osiguranja, ima pravo ostvariti je bez nadoplate. Programi psihosocijalne rehabilitacije za dijete s teškoćama u razvoju jednako su značajni kao i medicinska rehabilitacija koju će bez naknade koristiti u sustavu zdravstva. Ovome treba dodati i već spomenutu zabilježbu na nekretninama u vlasništvu odraslog korisnika, kao još jedan ograničavajući/odvraćajući faktor za korištenje prava na usluge. Za djecu s teškoćama u razvoju to bi moglo predstavljati izostanak prevencije invaliditeta, a za odrasle korisnike osobe s invaliditetom - socijalno isključivanje i izolaciju. Već smo rekli da je socijalna izolacija također jedan od oblika siromaštva. Zakonom o socijalnoj skrbi trebalo je u većoj mjeri obratiti pozornost na usklađivanje sa odredbama Konvencije o pravima osoba s invaliditetom, ali čini se da je prvenstveno bio usmjeren na uštedu sredstava namijenjenih za socijalna davanja.

Prijedlozi vezano uz pravo na status roditelja njegovatelja ili status njegovatelja:

- da se korištenje statusa roditelja njegovatelja odobri za dijete koje ima teški invaliditet zbog kojeg je u potpunosti ovisno o pomoći, njezi i brizi druge osobe, a da nije uvjet da ima više vrsta teških oštećenja ukoliko dijete nije u potpunosti nepokretno

- da se korištenje prava na status njegovatelja za osobe s invaliditetom odobri i drugim članovima obitelji, a ne samo roditeljima, odnosno da se pravo na status roditelja njegovatelja ili status njegovatelja (pomoćnika OSI u obitelji) odobri u svakom slučaju kada se radi o osobi s teškim invaliditetom za koju je to jedini način da se izbjegne institucionalizacija, jer je to u konačnici jeftinije

- da se pravo na status roditelja njegovatelja ili status njegovatelja odobri i ako je dijete uključeno u poludnevni boravak, znači 4-6 sati dnevno, a da se eventualno ograniči samo za programe u dužem trajanju od 6 sati dnevno

Zaključno možemo reći da ovako koncipirana prava nemaju inkluzivni karakter, naprotiv, određenu kategoriju osoba s invaliditetom stavlja u nepovoljniji položaj od drugih.

Prijedlozi za poboljšanje područja socijalne zaštite

-hitno uskladiti odredbe Zakona o socijalnoj skrbi koje se odnose na osobe s invaliditetom sa socijalnim modelom invaliditeta i odredbama Konvencije o pravima osoba s invaliditetom

Stambeno zbrinjavanje

Javno stambeno zbrinjavanje u zakonodavstvu RH u nadležnosti je jedinica lokalne samouprave (JLS). One sukladno svojim mogućnostima dužne su osigurati stambeno zbrinjavanje određenim kategorijama svojih građana, uglavnom socijalno depriviranim, međutim širina programa stambenog zbrinjavanja ovisi o materijalnoj snazi JLS.

Veliki broj JL/PS nema na raspolaganju stambeni fond namijenjen zbrinjavanju stambeno nezbrinutih građana. Stoga i osobe s invaliditetom na tim područjima nemaju niti pristup javnim programima stambenog zbrinjavanja. Zbog nepostojanja programa stambenog zbrinjavanja osoba s invaliditetom, mnogo osoba s invaliditetom mlađe životne dobi prisiljeno je prihvatiti smještaj u nekoj ustanovi, kao jedinu mogućnost. Boravak u domu umirovljenika osoba mlađe životne dobi znači kršenje njezinih prava na izbor mjesta gdje i s kim će živjeti, predstavlja i ograničenje prava na neovisno življenje, obzirom da su time prisiljene živjeti nametnutim načinom života. Osiguravanje podrške u neovisnom stanovanju treba tek postati dio stambene politike države, odnosno lokalne/regionalne samouprave.

Zaključak i prijedlozi za poboljšanje stambene politike za osobe s invaliditetom

Programi socijalnog stanovanja i stambenog zbrinjavanja za osobe s invaliditetom trebali bi se razvijati na temelju donesenih strategija socijalnog stanovanja, pri čemu treba voditi računa posebno o osobama s invaliditetom:

- prioritetno uvesti planirane kvote prilagođenih stanova
- definirati politiku adaptacije/prilagodbe stanova i subvencioniranja prilagodbi na stanovima u privatnom vlasništvu
- razviti sustav podrške neovisnom stanovanju razvojem potrebnih servisa.

3.15.5.NEOVISNO ŽIVLJENJE I ŽIVOT U ZAJEDNICI

Tijekom 2013. pravobraniteljica je zamijetila povećanje broja pritužbi osoba s invaliditetom koje se nalaze na smještaju, a koje smatraju da mogu živjeti u vlastitom stanu uz podršku. Uglavnom se radi o osobama lišenim poslovne sposobnosti, smještenim u udomiteljskoj obitelji, obiteljskom domu ili domu socijalne skrbi. Isto tako, često se obraćaju roditelji ili skrbnici osoba s intelektualnim teškoćama za pomoć u planiranju budućeg života ovih osoba. Roditeljima starije životne dobi najveća je briga što će biti s njihovim djetetom nakon što njih ne bude. Djeca će biti nasljednici nekretnine, nasljednici mirovine, dakle materijalno i stambeno zbrinuti, ali će im biti potrebna podrška u daljnjem životu. Tim osobama treba pomoć u brizi za sebe i imovinu, pomoć u svakodnevnom životu, a centri za socijalnu skrb nemaju za njih jasno određene mogućnosti i prijedloge u koje bi imali povjerenja i koje bi vidjeli kao odgovarajuće rješenje. Kad se radi o zahtjevima za življenje izvan ustanova ili povratka iz ustanove u vlastiti dom, u većini slučajeva nakon ispitnog postupka, iz izvješća CZSS, proizlazi da su ove osobe sposobne za kretanje, samozbrinjavanje, imaju i širu obitelj, ali im i dalje treba određeni obim podrške. Uz ostale primjere navodimo osobe koje žive u gradu Zagrebu. Jedna od njih je mlađa osoba (32 godine) kojoj je potrebna podrška u redovitom uzimanju lijekova, te praćenju zdravstvenog stanja radi pravovremenog liječenja. Centar za socijalnu skrb smatra da ne postoje odgovarajuće usluge i podrška koja bi osigurala neovisno življenje.

U svim ispitanim slučajevima CZSS je utvrdio da te osobe, iako na smještaju zadovoljavajuće funkcioniraju, ne bi u vlastitom stanu bez podrške mogle brinuti o svojem zdravlju, o sebi, imovini, a da nema mogućnosti da im se takva podrška osigura.

Ovim su osobama prekršena prava na izbor mjesta boravka, ne mogu birati gdje i s kim će živjeti, žive nametnutim načinom života, izolirani u obiteljskom domu ili udomiteljskoj obitelji u kojoj ne žele biti. Centri za socijalnu skrb prema zakonskim odredbama, imaju obavezu pomaganja, zaštite interesa i organizacije skrbi za osobe kojima je potrebna pomoć. Centri za socijalnu skrb trebaju za to imati odgovarajuće alate i imati mogućnost odabrati usluge koje mogu podržati neovisno življenje osobe s invaliditetom. Korištenjem usluga sada predviđenih Zakonom o socijalnoj skrbi trebalo bi se podržati stanovanje osobe u vlastitom domu, međutim, očito u praksi postoje poteškoće da se unatoč normativnom uređenju i mreži ustanova (pogotovo u Gradu Zagrebu) još uvijek za neke kategorije osoba (pogotovo s mentalnim oštećenjima), ne može osigurati potrebna podrška neovisnom življenju.

Zbog nemogućnosti osiguravanja primjerene, individualno planirane podrške životu u vlastitoj obitelji, veliki broj osoba u RH živi nametnutim načinom života – u ustanovi.

U navedenim slučajevima uslugu psihosocijalne podrške u domu korisnika trebaju pružati pružatelji, uglavnom domovi koji skrbe za osobe s psihičkim oštećenjima – ustanovljene od države ili nekih drugih fizičkih i pravnih osoba ili udruga. Takvih je pružatelja nedovoljno. Podrška ovim osobama nedostaje i u okviru sustava zdravstvene zaštite. Iako je RH donijela Nacionalnu strategiju zaštite mentalnog zdravlja 2011-2016. kojom se naglašava značaj razvoja usluga u zajednici i suradnje s drugim sustavima (socijalne skrbi), još se nije niti započelo s razvijanjem centara za mentalno zdravlje na lokalnim razinama, dnevne bolnice su rijetkost, a udruge kao pružatelji inkluzivnih usluga za ovu populaciju gotovo ne postoje.

Razvijanje izvaninstitucionalnih oblika skrbi i usluga u zajednici

Kako bi RH osigurala provođenje članka 19. Konvencije o pravima osoba s invaliditetom, treba se uz započeti proces deinstitutionalizacije smještenih osoba, intenzivnije raditi na razvoju usluga podrške neovisnom življenju. Bez razvijenih dostupnih usluga teško će se, i sporo, smanjivati i dalje velike liste čekanja na smještaj u domove.

Teškoće u procesu deinstitutionalizacije domova socijalne skrbi

Pravobraniteljici su se tijekom 2013. učestalo obraćali roditelji smještenih korisnika Centra za rehabilitaciju Zagreb i Centra za rehabilitaciju Stančić. Neočekivano, pritužbe su se odnosile upravo na proces deinstitutionalizacije osoba smještenih u navedenim Centrima. Pravobraniteljici su se obraćali roditelji pojedinačno, ali i grupe roditelja/skrbnika. Roditelji korisnika Centra Stančić navode da su korisnici u okviru ovih domova vodili aktivan život, sudjelovali u radionicama i zajedničkim aktivnostima, odlazili na ljetovanje i kulturna događanja, imali solidnu zdravstvenu skrb i njegu. U stanovima očekuju da će, pogotovo nepokretni ili otežano pokretljivi korisnici biti socijalno izolirani u stanu uz ograničenu socijalnu mrežu koja se odnosi jedino na druge stanare i jednog asistenta. Roditelji korisnika Orlovca tvrde da je ta ustanova razvila najviše standarde skrbi za svoje štićenike, uz maksimalno podržavanje njihove neovisnosti, interesa i potreba, te da ovako nagli prijelaz u otvoreni boravak na njih djeluje uznemirujuće, ali tako djeluje i na članove obitelji. Oni izražavaju zabrinutost prije svega zbog ograničenog trajanja financiranja projekta deinstitutionalizacije i brige za nastavak skrbi za njihove štićenike, a isto tako nemaju povjerenja u intenzitet i kvalitetu skrbi tijekom boravka u stambenim jedinicama.

Radi uvida u tijek toga procesa, a i povodom navedenih pritužbi, Ured pravobraniteljice izvršio je i obilazak nekih stanova i kuća u kojima su smješteni korisnici Centra Zagreb. Vezano uz navedeni proces, pravobraniteljica je zabrinuta zbog činjenice da otpor roditelja i skrbnika ne jenjava, te smo pretpostavili da se s ovim procesom žuri, a da se zanemaruje dobra priprema korisnika i njegovih obitelji. MSPM-u je stoga upućena preporuka vezana uz tijek toga procesa.

MSPM u svojem očitovanju u dijelu koji se odnosi na proces deinstitutionalizacije korisnika Centra Zagreb i Centra Stančić, opisuje cjelokupni tijek provođenja ovih aktivnosti koje traju još od 2012. O uspješnosti dosadašnjeg procesa najbolje govori osobno zadovoljstvo korisnika i njihovih roditelja.

Činjenica je da zatvaranje ustanova jest značajan proces i početak zaokreta u shvaćanju skrbi o osobama s invaliditetom. Za promjenu svijesti njihovog okruženja i sredine sigurno je potrebno vrijeme, ali to ne

može biti opravdanje da se s tim procesom ne započne. Zabrinjava da se paralelno ne razvija mreža pružatelja usluga koje će podržati neovisan život osoba s invaliditetom u vlastitoj obitelji i kod pružatelja usluge, da se ne razvijaju programi stambenog zbrinjavanja, zdravstvene skrbi, podrške radu i zapošljavanju i svih drugih oblika podrške neovisnom življenju i to na cijelom teritoriju RH. U prilog toj činjenici govore i liste čekanja na smještaj u gotovo svim ustanovama koje smo obišli.

Uz to, obilaskom različitih ustanova uvidjeli smo da na području RH postoje privatni obiteljski domovi u kojima osobe s invaliditetom žive segregirane i izolirane bez odgovarajućeg stručnog osoblja, depersonalizirane, pasivne zbog dugotrajnije izloženosti okoštaloj organizaciji po mjeri institucije, a bez prava da same kontroliraju vlastiti život, donose odluke ili vrše odabire o načinu života, provodeći vrijeme bez osmišljenih aktivnosti. Uvjereni smo da bi proces deinstytucionalizacije trebalo što prije započeti i/ili intenzivirati upravo kod spomenutih kategorija osoba s invaliditetom bilo kroz oblik organiziranog stanovanja ili druge oblike izvaninstitucionalne skrbi.

Usluga osobnog asistenta

Niz pritužbi osoba s invaliditetom u proteklom razdoblju odnosilo se i dalje na uslugu osobnog asistenta. Pritužbe i dalje ukazuju na neke nedostatke u provođenju ovih projekata, najviše ih se odnosi i dalje na činjenicu da se usluga osobnog asistenta može ostvariti jedino putem udruge.

Stav pravobraniteljice za osobe s invaliditetom je da se usluga osobnog asistenta treba definirati zakonom. Radi se o izuzetno kvalitetnoj podršci neovisnom življenju, koja pogotovo u kombinaciji s nekim drugim uslugama, može u potpunosti prevenirati smještavanje osobe s invaliditetom u ustanove.

Prijedlozi za poboljšanje razvoja neovisnog življenja i uključenosti u zajednicu

-što prije dovršiti analizu postojećih potreba za uslugama, te sukladno potrebama planirati podršku širenju mreže pružatelja usluga

-u procesu razvoja i širenja mreže različitih usluga utvrditi sve postojeće resurse unutar kompatibilnih sustava – obrazovanja, zdravlja, rada i zapošljavanja, profesionalne rehabilitacije

-definirati uslugu osobne asistencije kroz zakonske odredbe

-osigurati konkretnu i operativnu stručnu podršku domovima socijalne skrbi koji su u procesu transformacije

3.16. SUDJELOVANJE U POLITIČKOM I JAVNOM ŽIVOTU

U pravobraniteljstvu za osobe s invaliditetom snažno smo se zalagali da se prilikom izmjene izbornog zakonodavstva kojem se pristupilo 2012. godine ono izmijeni na način da osobe s invaliditetom potpuno lišene poslovne sposobnosti, njih oko 16000 zbog zaštite svojih prava i interesa ne budu tom činjenicom istovremeno lišene i svog Ustavom zagaraniranog prava da sudjeluju na izborima. MSPM se sukladno svojim nadležnostima izuzetno angažirao na tome da ostvarivanje biračkog prava za osobe s invaliditetom pod skrbništvom ne ostane mrtvo slovo na papiru na izborima za zastupnike za Europski parlament 14. travnja 2013. Uz to su i Udruga za samozastupanje i GONG provodili javnu kampanju kako bi što više osoba koje su ostvarile pravo glasa dobile tu informaciju i informirale se o tome kako to pravo mogu konzumirati. Državno izborno povjerenstvo predvidjelo je način pružanja podrške osobama prilikom glasovanja. Prema podacima MSPM-a broj birača smještenih u ustanovama socijalne skrbi koji su se aktivno registrirali bio je 600 od kojih je njih 560 izašlo na izbore. U 13 ustanova bili su smješteni birački odbori odnosno one su bile biračka mjesta. Pravobraniteljica je zaprimila prijave kršenja biračkog prava na izborima članova predstavničkih tijela jedinica lokalne i područne (regionalne) samouprave i izborima načelnika, gradonačelnika i župana te njihovih zamjenika održanim 19. svibnja 2013. godine. Povodom tih slučajeva preporučili smo Državnom izbornom povjerenstvu da se tijekom edukacije članova biračkih odbora dodatna pozornost obrati na zahtjeve da se osobama s invaliditetom osigura pravo na tajnost glasovanja u uvjetima kada one, zbog arhitektonskih barijera, ne mogu pristupiti biračkom mjestu. Državno izborno povjerenstvo pokrenulo je inicijativu za korištenje potpunih tehnologija u biračkom procesu. Nadamo se da će se neko od tehnoloških rješenja dostupnih na tržištu

testirati prilikom jednih od sljedećih izbora u RH kako bi se krenulo u izmjenu izbornog zakonodavstva koje bi omogućilo njihovo korištenje u izborima.

Sudjelovanje u javnom životu

Kako bi se osigurala prava na osnivanje i učlanjivanje u organizacije osoba s invaliditetom prilikom donošenja Zakona o udrugama pravobraniteljica za osobe s invaliditetom posebno je naglasila potrebu da se to pravo osigura i osobama koje su zbog činjenice lišenja poslovne sposobnosti onemogućene u sudjelovanju na javnom životu na način na koji to definira Konvencija. prijedlozi pravobraniteljice djelomično su usvojeni.

3.17. SURADNJA S ORGANIZACIJAMA OSOBA S INVALIDITETOM

Posebnost udruga osoba s invaliditetom čije djelovanje izravno rezultira poboljšanjem položaja osoba s invaliditetom često se ne prepoznaje u odlukama o financiranju – pogotovo u pojedinim lokalnim sredinama. Kroz obilaske gradova i županija u 2013. godini uvjerali smo se da su u pojedinim područjima udruge jedini pružatelji socijalnih usluga kao što su usluge rane intervencije, poludnevni i dnevni boravak, usluge prijevoza, edukativne i kreativne radionice, zajednička okupljanja većeg broja članova koji je mnogim osobama s invaliditetom posebice u manjim sredinama jedini oblik socijalizacije i uključenosti u život zajednice. Djelovanje ovih udruga nadomješta manjkavosti u sustavu brige koju bi trebale osiguravati institucije. Prema iskustvima temeljenima na osobnom uvidu i pritužbama, postoji pozitivna korelacija između veće razine kvalitete života djece s teškoćama u razvoju, odnosno osoba s invaliditetom i aktivnosti udruga. U sredinama u kojima se udruge vlastitim djelovanjem i dobrim rezultatima nametnu kao nezaobilazni partneri u planiranju i realizaciji zadovoljavanja potreba osoba s invaliditetom nalazimo bolju suradnju i veći stupanj potpore lokalnih vlasti programima namijenjenima poboljšanju položaja osoba s invaliditetom. Važno je da se ova potpora ogleda kroz sredstva kojima se financiraju one aktivnosti koje služe zadovoljavanju specifičnih potreba osoba s invaliditetom na jednom području te da odobrena sredstva budu srazmjerna ostvarenim rezultatima, a ne da se podržava praksa po kojoj se svim udrugama daju podjednakaka mala sredstva neovisno o rezultatima u ostvarivanju općih javnih potreba u koje spadaju i potrebe djece s teškoćama u razvoju i osoba s invaliditetom.

Kad se radi o zdravlju, unatoč deklariranom pravu na jednaku dostupnost zdravstvenih usluga i obavezi države da osigura njihovo provođenje, u stvarnosti vrsta i kvaliteta ovih usluga ovisi o razvijenosti infrastrukture koja postoji jedino u većim centrima u kojima područna/lokalna samouprava ulaže u razvoj pedagoško-socijalno-zdravstvenih usluga u zajednici i financiranje stručnjaka što nije slučaj u manjim sredinama u kojima nedostaje takvih usluga pa je tim više obveza lokalnih politika na različite načine, a osobito podupiranje programa udruga, poticati razvoj potrebnih usluga.

Dok se ne osigura sustavnost pružanja potrebnih usluga, mora se osiguravati njihovo provođenje kroz aktivnosti organizacija civilnog društva te smo stoga predlagali da se Zakonom o udrugama definira ugovorno financiranje udruga osoba s invaliditetom na način da se jedinice lokalne i područne samouprave obvežu na pružanje financijske potpore programima zaštite i brige osoba s invaliditetom. Prijedlog nije prihvaćen.

3.18. SUDJELOVANJE U KULTURNOM ŽIVOTU, REKREACIJI, RAZONODI I SPORTU

Za djecu s teškoćama u razvoju i osobe s invaliditetom područje sporta, kulturnog i umjetničkog stvaralaštva nije značajno samo po rezultatima, nego pridonosi jednakosti, uključivanju, očuvanju zdravlja, podizanju kvalitete života i poticanju samopoštovanja. Važna je i rehabilitacijska uloga sporta u sprječavanju funkcionalnih i drugih onesposobljenja. RH je u svijetu prepoznatljiva kao zemlja vrhunskih sportaša s invaliditetom. Tijekom 2013. godine održana su mnoga međunarodna natjecanja na kojima su sportaši s invaliditetom postigli iznimne rezultate. Upozoravali smo da su sportaši s invaliditetom često u nepovoljnijem položaju od sportaša bez invaliditeta jer im vrlo često nisu osigurani ni minimalni prostorni ni materijalni uvjeti potrebni za provođenje sportskih aktivnosti. Takvo nejednako postupanje

očituje se i na zakonodavnoj razini. Unatoč prijedlozima da se izjednači status sportaša s invaliditetom u odnosu na zdrave sportaše, ova nejednakost je ozakonjena te je pravobraniteljica zatražila ocjenu ustavnosti spornih odredbi Zakona o izmjenama i dopuni Zakona o sportu („NN“ br. 94/13.)

Da bi osobe s invaliditetom mogle sudjelovati u kulturnim sadržajima – bilo kao konzumenti bilo kao stvaratelji – potrebno im je te sadržaje učiniti dostupnima. Ovdje ne mislimo samo na dostupnost uklanjanjem prostornih barijera nego i konkretne oblike podrške kulturnom i umjetničkom stvaralaštvu osoba s invaliditetom u kakvom imamo priliku uživati kao što su predstave u svijetu poznatog Kazališta slijepih ili Festival jednakih mogućnosti koji predstavlja bogati prikaz stvaralaštva osoba s invaliditetom čije vrijednost ne smije biti dovedena u pitanje nedostatkom sredstva za očuvanje.

3.19. MEĐUNARODNA SURADNJA

Na području međunarodne suradnje u 2013. Pravobraniteljstvo za osobe s invaliditetom dodatno je učvrstilo svoju poziciju mjesta na kojem međunarodne institucije mogu dobiti relevantne podatke o stanju prava osoba s invaliditetom u RH. Od aktivnosti posredovanja pravobraniteljice u razmjeni međunarodnih iskustava ističemo organizaciju posjeta **Posebnog UN-ovog izvjestitelju za osobe s invaliditetom**, g. Shuaiba Chalklenu koji je u Hrvatskoj boravio od 29. travnja do 3. svibnja 2013. godine. Od sudjelovanja na međunarodnim skupovima ističemo **Radni forum o primjeni UN-ove Konvencije o pravima osoba s invaliditetom u Europskoj uniji** na kojem je savjetnica pravobraniteljice zajedno s predstavnicom MSPM-a i Zajednice saveza osoba s invaliditetom Hrvatske po prvi put predstavljala Hrvatsku kao punopravnu članicu EU-a. Nastavljena je i suradnja s pravobraniteljskim institucijama u regiji, a u sklopu svojih studijskih putovanja Ured su posjetile **delegacije Turkmenistana i Gruzije**. Ured je kao primjer dobre prakse u zaštiti, praćenju i promicanju prava osoba s invaliditetom predstavljen u **Socijalističkoj Republici Vijetnam. Ured Ujedinjenih naroda za razvoj (UNDP) Hrvatska** je i u ovom izvještajnom razdoblju bio najvažniji partner Ureda pravobraniteljice za osobe s invaliditetom u realizaciji projekata usmjerenih na promicanje prava osoba s invaliditetom posebice kroz zajedničku suradnju na organizaciji događanja: *Žene s invaliditetom na tržištu rada, Važnost tehničke struke u osiguranju pristupačnosti* i obilježavanje pete godišnjice Ureda. Ured je dao informacije o stanju prava osoba s invaliditetom na traženje **Europske komisije** preko Ministarstva vanjskih poslova i europskih integracija te Ministarstva pravosuđa. U ovom izvještajnom razdoblju Ured se kroz odgovore na pitanja uključio u izradu izvješća sljedećih institucija: **Američkog veleposlanstva, EU Agencije za temeljna prava** (Fundamental Rights Agency), međunarodne organizacije **Workability International** i BITSE projekt. Ured su kontaktirale i međunarodne organizacije **Human Rights Watch, Mental Disability Advocacy centar** te strani novinari. Pravobraniteljica je sudjelovala u istraživanju o učincima **Europska strategija za osobe s invaliditetom od 2010. do 2020.** godine i pripremi edukacije o **Povelji o temeljnim pravima Europske unije**. Članci o ostvarenju biračkog prava za osobe s invaliditetom objavljeni su u publikaciji međunarodne organizacije International Disability Alliance i na blogu Regionalnog centra UNDP-a u Bratislavi.

3.20. PODIZANJE RAZINE SVIJESTI

Pravobraniteljica je u 2013. godini svoju zadaću podizanja razine svijesti o osobama s invaliditetom provodila organiziranjem događanja, posjetima udrugama osoba s invaliditetom, obilascima gradova, sudjelovanjem na skupovima u organizaciji udruga osoba s invaliditetom i drugih institucija, sudjelovanjem u medijima, preko internetske stranice Ureda, održavanjem predavanja na visokim učilištima te kroz druge aktivnosti.

Pravobraniteljica je tijekom 2013. godine organizirala **16 aktivnosti** - obilježavanje Međunarodnog dana rada povodom kojeg je organiziran skup *Uspješne žene s invaliditetom, ima li ih u RH?*, zatim gostovanje posebnog UN-ovog izvjestitelja za osobe s invaliditetom, stručne skupove u Splitu i Vukovaru na temu:

„Važnost i uloga tehničke struke u osiguravanju i ostvarivanju pristupačnosti - prava osoba s invaliditetom“, povodom Međunarodnog dana osoba s invaliditetom i Dana ljudskih prava obilježeno je i pet godina instituta pravobraniteljstva za osobe s invaliditetom u RH. U sklopu obilazaka županija održana savjetovanja osoba s invaliditetom u Sinju, Omišu, Trogiru, Solinu, Vukovaru, Požegi, Pazinu, Ludbregu, Osijeku, Ogulinu i Đakovu, a na inicijativu udruga tri savjetovanja- u Samoboru, Sisku i Petrinji.

4. OPĆE I FINACIJSKO POSLOVANJE UREDA

Ured pravobraniteljice za osobe s invaliditetom započeo je s radom polovicom 2008. godine. Kako bi se odgovorilo na pojačan obujam posla koji je Ured trebao obavljati kako se povećavala njegova prepoznatljivost među osobama s invaliditetom, ali i institucijama koje su sve više tražile mišljenja i prijedloge Ureda vezane uz planiranje politike za osobe s invaliditetom mijenjao se 2009. i 2013. godine Pravilnik o unutarnjem redu. Ured uz pravobraniteljicu zapošljava samo 10 djelatnika, od toga 7 u stručnoj službi. Obujam posla je i dodatno povećan pristupanjem Hrvatske Europskoj uniji kad su i tijela EU od Ureda počela tražiti sve više podataka o osobama s invaliditetom i provedbi zakonodavstva EU na ovom području. Europska komisija je tijekom praćenja pretprijetnih pregovora u Poglavlju 19 tražila da se izvještava o tome je li Uredu doista omogućeno da neovisno obavlja poslove u svrhu zaštite osoba s invaliditetom prvenstveno kroz osiguravanje dodatnih sredstava za provođenje aktivnosti predviđenih Zakonom o suzbijanju diskriminacije. Ured je ujedno određen i kao nezavisno tijelo za zaštitu, praćenje i promicanje UN-ove Konvencije o pravima osoba s invaliditetom i kao takav prepoznat je kao primjer dobre prakse u svijetu. Djelokrug rada propisan Zakonom o pravobranitelju predviđa i obilazak institucija u kojima su smještene, borave ili rade osobe s invaliditetom na području cijele Hrvatske, a nužno je da Ured usprkos svojoj lociranosti u Zagrebu bude prisutan i u drugim dijelovima Hrvatske kako bi osobe s invaliditetom imale pristup zaštiti koju im Ured omogućava. Zbog tako velikog obujma aktivnosti koje prelaze kapacitete stručne službe nije bilo moguće pristupiti kapacitiranju stručne i administrativne podrške te se tek predviđenim proračunskim sredstvima od 2014. nadalje planiraju uvjeti za isto.

Financijsko poslovanje

Sukladno članku 105. st. 1. i 3. Zakona o proračunu, Ured pravobraniteljice za osobe s invaliditetom dostavio je Ministarstvu financija i Državnoj reviziji godišnji obračun i godišnji izvještaj za 2013. godinu. Ured pravobraniteljice za osobe s invaliditetom je osnovan i radi na temelju Zakona o pravobranitelju za osobe s invaliditetom (NN, br. 107/07). Rashodi za zaposlene planirani su u iznosu od **2.074.425 kn**, a potrošeno je **2.065.697 kn** ili **99,58%**. Do kraja 2013. godine u Uredu je bilo zaposleno 12 djelatnika od kojih su 1 namještenik, 8 državnih službenika/ce (dvije su radile na pola radnog vremena na mjestu administrativnog djelatnika) i 3 dužnosnika/ce. Materijalni i financijski rashodi planirani su u iznosu od **874.624 kn**. Ukupna potrošnja sredstava namijenjenih za materijalne i financijske rashode iznosi **862.869 kn** ili **98,66 %**. Planirana sredstva za opremanje u 2013. iznosila su **21.800 kn**. Za planiranu kupovinu dijela uredskog programa za sistematizaciju podataka potrošeno je 11.937,50 kn i za licence 6.512,50 kn. Ukupni rashodi za nabavu nefinancijske imovine iznose **18.450 kn** ili **84,63 %**. Izvršenje od **99,20%** pokazuje da su u 2013. sredstva iskorištena u potpunosti, tj. u skladu s planovima za svaku skupinu rashoda. Od planiranih sredstava u iznosu **2.970.849 kn**, ukupni rashodi iznose **2.947.017 kn**.

5. ZAKLJUČCI I PREPORUKE

Pristup pravosuđu

Izmjene zakona koje je predlagala pravobraniteljica (Zakon o besplatnoj pravnoj pomoći, Zakon o kaznenom postupku, Zakon o policijskim poslovima i ovlastima) doprinijet će učinkovitijem pristupu pravosuđu osobama s invaliditetom.

Jednakost i nediskriminacija

Najviše pritužbi u kojima se pritužitelji, između ostalog, pritužuju na diskriminaciju na osnovi invaliditeta, zaprimljeno je u područjima pristupa dobrima i uslugama, rada i radnih uvjeta, te obrazovanja i

socijalne zaštite. Analizom tih pritužbi nameće se zaključak da je deklarirano inkluzivno obrazovanje i zapošljavanje potrebno i stvarno provesti u praksi poštujući pri tome institut razumne prilagodbe. Prema rezultatima ankete većina od 1337 ispitanih osoba s invaliditetom prijavljivanje diskriminatornih postupanja smatraju besmislenim jer u slučajevima kad su je prijavili nije bilo nikakvih posljedica. Zbog toga kao i činjenice da je izuzetno mali broj sudskih postupaka vezanih uz diskriminaciju na osnovi invaliditeta nameće se zaključak da je više od 5 godina nakon stupanja na snagu Zakona o suzbijanju diskriminacije više pozornost svih dionika potrebno usmjeriti na pokretanje strateške litigacije.

1. Preporuča se Vladi RH da prilikom donošenja propisa te prilikom njihovih izmjena i dopuna uvažava međunarodnu regulativu (Konvencija o pravima osoba s invaliditetom, EU Direktive i dr.), posebno imajući u vidu da je Konvencija o pravima osoba s invaliditetom nedvosmisleno definirala osobe s invaliditetom kao osobe s tjelesnim, senzoričkim, intelektualnim i mentalnim oštećenjima te da je nedopustivo stavljanje u nepovoljniji položaj osoba s različitim vrstama invaliditeta

2. Potrebno je prava osoba s invaliditetom temeljiti na individualnoj procjeni potreba i ne stavljati ih u nepovoljan položaj s obzirom na uzrok i vrstu invaliditeta

3. Potrebno je značajniji i veći angažman na promicanju dostojanstva osoba s invaliditetom i suzbijanju neželjenih ponašanja koja uzrokuju strah, neprijateljsko, ponižavajuće ili uvredljivo okruženje za osobe s invaliditetom i djecu s teškoćama u razvoju

4. Dodatnu pažnju posvećivati ranjivijim kategorijama radnika (s invaliditetom, s djecom s teškoćama, samohranim radnicama/ima ili (i osobito) ako je riječ o kumulaciji ovih i sličnih slučajeva).

5. Potrebno je osigurati proračunska sredstva za osiguravanje pristupačnosti dobrima i uslugama za osobe s invaliditetom unatoč nepovoljnim gospodarskim kretanjima jer su ona preduvjet ostvarivanju ljudskih prava osoba s invaliditetom

Osobna sloboda i sigurnost

Novi Zakon o zaštiti osoba s duševnim smetnjama trebao bi ojačati položaj i zajamčiti poštivanje prava osoba s duševnim smetnjama vezano uz njihovo liječenje u psihijatrijskim bolnicama, poštujući više nego do sada njihovo pravo na autonomiju, osobni integritet i pravo na samostalno odlučivanje. Ovaj zakon dati će pravobraniteljici novu ovlast kontrole smještaja osoba u psihijatrijsku ustanovu bez pristanka.

Žene s invaliditetom

S obzirom na izrazito nizak stupanj obrazovanja žena s invaliditetom (čak 77% nema završenu ili ima samo osnovnu školu), oduvijek su posebno ugrožena skupina koja predstavlja slabo traženu snagu na tržištu rada. Dodatni negativni faktori pri zapošljavanju su postojanje invaliditeta, predrasude, te zanimanja koja nisu u skladu s potrebama tržišta rada, nedostatak radnog iskustva i dugotrajna nezaposlenost. Sukladno rečenom potrebno je ukazivati na propuste u zaštiti njihovih prava i nužnosti daljnjeg razvijanja mehanizama njihove učinkovite zaštite, potom edukacije i osnaživanja samih žena s invaliditetom u području promicanja i zaštite svojih prava i aktivnom sudjelovanju u životu zajednice.

Suzbijanje nasilja

Nužno je nastaviti s usklađivanjem zakonodavstva vezanog uz postupanja u slučaju nasilja prema osobama s invaliditetom na svim razinama, uzimajući u obzir njihove specifičnosti, kako bi im se osigurala sva prava u postupcima i pristup pravosuđu osiguravajući razumnu prilagodbu. Potrebno je provesti edukaciju na svim razinama (policija, škole, centri za socijalnu skrb, ustanove) o prepoznavanju nasilja, te nastaviti rad na unaprjeđenju suradnje između navedenih institucija kako bi se spriječilo nasilje; provoditi edukaciju policijskih službenika te edukaciju u pravosuđu (državni odvjetnici, odvjetnici, suci) o posebnostima postupanja prema osobama s invaliditetom tijekom provođenja postupaka.

Poštivanje doma i obitelji

Pomoć i podrška roditeljima s invaliditetom u provedbi njihovih dužnosti odgoja djece nije sustavno osigurana. Odvajanje djece od njihovih roditelja s invaliditetom i dalje je obojano diskriminatornim predodžbama o njihovoj nemogućnosti skrbi o vlastitoj djeci, u mnogim slučajevima i prije nego što to

roditeljstvo i ostvare (prije samog rođenja djeteta). Lišenje poslovne sposobnosti korišteno je kao prečica za odvajanje djece od njihovih roditelja, iako zakonodavstvo poznaje instrumente obiteljsko-pravne zaštite koji bi se jednako trebali primjenjivati kako na roditelje bez invaliditeta, tako i na roditelje s invaliditetom. U tom smislu izmjene Obiteljskog zakona donijet će određene pomake, no bez razvoja sustava pomoći i podrške, neće biti moguće postići ravnopravnost osoba s invaliditetom u ostvarivanju njihove roditeljske uloge.

Jednakost pred zakonom

Izmjene Obiteljskog zakona koje je tijekom godine pripremalo Ministarstvo socijalne politike i mladih nisu donijele promjene potrebne radi usklađivanja s Konvencijom, ali novi zakon trebao bi donijeti pozitivne pomake u području postojećeg instituta skrbištva u smjeru jačanja poštivanja prava osoba s invaliditetom, naročito onih s mentalnim i intelektualnim teškoćama.

Pristupačnost

Pristupačnost mora uključiti sve građane neovisno o njihovih fizičkim, senzornim, kognitivnim i/ili psihičkim karakteristikama ili godinama starosti. Pristup građevinama, prijevozu, prometu, informacijama, uslugama, proizvodima preduvjet su uključivanja u zajednicu svih građana, a ne samo osoba s invaliditetom. Pristupačno stambeno okruženje je preduvjet neovisnom življenju u domicilnoj sredini. Stoga je potrebno kontinuirano utjecati na svijest društva i provodioce propisa o važnosti pristupačnih stambenih objekata osobama s invaliditetom. Osobama s invaliditetom potrebno je prilagoditi i međugradski i gradski željeznički i autobusni prijevoz. S obzirom na to da je upravo zbog neprilagođenosti ili nepostojanja javnog prijevoza mnogim osobama s invaliditetom osobni automobil jedino prijevozno sredstvo, nužno je osigurati bolju kontrolu i sprječavanje zlouporabe korištenja prava na znak pristupačnosti kao i prava na oslobađanje od plaćanja cestarina.

Zdravlje

Iako se nedostupnost zdravstvenih usluga podjednako odnosi na sve građane Republike Hrvatske, osobe s invaliditetom ova nedostupnost pogađa više zbog njihove veće usmjerenosti na sustav zdravstva, odnosno potrebu nekih kategorija osoba s invaliditetom da zdravstvene usluge koriste ne samo učestalo, već i kontinuirano. Kada se u obzir uzme i njihova izrazito loša materijalna situacija gdje većina živi na rubu siromaštva, onda je jasno da si ove osobe ne mogu priuštiti sve ono što im je potrebno za svakodnevno funkcioniranje odnosno sprječavanje progresije invaliditeta. Na usluge u bolnicama dugo se čeka, neke zdravstvenog usluge ne mogu se više ostvariti na teret zdravstvenog osiguranja, lijekovi se plaćaju, ortopedski pomagala nadoplaćuju a potrošni materijal kupuje. Oni koji radi ostvarivanja zdravstvene zaštite moraju putovati izvan svog prebivališta često si zbog visokih prijevoznih troškova tu uslugu ne mogu priuštiti. Neke oblike zdravstvene zaštite, kao što je izvanbolničko liječenje i rehabilitacija osoba sa psihičkim bolestima tek moramo razvijati. S obzirom na navedeno, kod planiranja troškova zdravstva i zdravstvenih usluga, koliko god ono moralo biti racionalno, potrebno je imati u vidu obveze koje je Republike Hrvatska preuzela potpisivanjem Konvencije, a to je osiguravanje uživanja najviših ostvarivih standarda tjelesnog i mentalnog zdravlja i dostupnost zdravstvenih usluga potrebnih osobama s invaliditetom, uključujući i one čija je namjena smanjenje i prevencija daljnjeg invaliditeta.

Djeca s teškoćama u razvoju

Kroz pritužbe roditelja djece s teškoćama u razvoju i terenskim obilascima utvrdili smo da nedostaje sustav rane intervencije, dijagnostike i (psihosocijalne) rehabilitacije djece s razvojnim rizikom i s teškoćama u razvoju gotovo na cjelokupnom području Republike Hrvatske. Nedostaju stručnjaci, nema ustanove za ranu intervenciju kod djece s različitim teškoćama, a postojeći resursi nisu međusobno povezani. Kako se radi o zdravlju i prevenciji nastanka težeg invaliditeta kod djece, jasno je da postoji ozbiljna odgovornost države da hitno uspostavi učinkovit sustav rane intervencije i rehabilitacije. Stoga je Ministarstvu zdravlja i Ministarstvu socijalne politike i mladih upućena preporuka da uspostave

suradnju i koordinirano djelovanje kako bi se uspostavio učinkoviti sustav podrške unapređenju razvoja djeteta. Sadašnje stanje u ovom području predstavlja kršenje prava djece na zdravlje.

Odgoj i obrazovanje

Predškolski odgoj dio je odgojno-obrazovnog sustava koji ima izuzetno značajnu ulogu u razvoju djeteta s teškoćama u razvoju. Prema podacima dobivenim od dječjih vrtića, te iz zaprimljenih pritužbi roditelja, uočili smo sve veću otvorenost ovog sustava za djecu s teškoćama u razvoju, međutim, nedostaje podrška samom vrtiću kako bi na što kvalitetniji način odgovorio na potrebe djece. Poboljšanje ovog sustava otežava zakonsko uređenje sustava, kao i o osnivaču ovisno financiranje. Stoga je potrebno upravo u tim područjima izvršiti određene promjene. U propise iz područja predškolskog odgoja potrebno je ugraditi i definirati načine i oblike stručne podrške djetetu i djelatnicima vrtića u području inkluzivnog odgoja, izmijeniti propise u dijelu međusobne suradnje sustava predškolskog odgoja, škole i sustava socijalne skrbi i uspostaviti sustav podrške inkluziji u predškolskom odgoju kroz stručni mobilni tim za inkluziju na području županije.

Osnovno i srednjoškolsko obrazovanje

Ovi sustavi još čekaju donošenje pravilnika o školovanju učenika s teškoćama u razvoju, koji, unatoč zahtjevima javnosti i višekratnim upozorenjima pravobraniteljice za osobe s invaliditetom, još nije donesen. Stoga je još uvijek prisutna različita praksa pojedinih škola i osnivača što se tiče angažiranja asistenta u nastavi ili korištenje drugih oblika podrške. Iz pritužbi po kojima smo postupali uočavamo da škole učestalo zanemaruju korištenje nekih mogućnosti koje već imaju, kako na razini škole, tako i na razini zajednice, prije svega educiranjem nastavnika, korištenjem stručne pomoći od strane drugih ustanova specijaliziranih za pojedinu vrstu razvojnih teškoća, korištenjem savjetodavne pomoći Agencije za odgoj i obrazovanje. Uočavamo potrebu edukacije i stručnjaka imenovanih u stručnim povjerenstvima za utvrđivanje psihofizičkog stanja djeteta, posebno u dijelu prihvaćanja inkluzivnog obrazovanja kao temeljnog prava djeteta s teškoćama u razvoju. Pravobraniteljica je i ranije ukazivala na potrebu edukacije povjerenstava, a ovo će posebno značenje imati kod donošenja odluka o srednjoškolskom obrazovanju učenika s teškoćama.

Visokoškolsko obrazovanje

Pritužbe pravobraniteljici ukazuju na teškoće zbog činjenice što u zakonodavstvu nije reguliran način i vrsta podrške i razumne prilagodbe studentima s invaliditetom kao ni procedura kojom se ona ostvaruje. Ne postoji stručna služba procjene koja bi ocijenila koje su prilagodbe potrebne te pomogla budućim studentima u odabiru studija u kojem teškoće koje proizlaze iz zdravstvenog stanja i/ili invaliditeta neće onemogućavati studenta da ispuniti očekivane akademske standarde i da uz daljnju razumnu prilagodbu obavlja radne zadatke koji se očekuju od osobe koja je stekla određeno zvanje. Zbog toga je potrebno usvojiti zakonodavstvo kojim bi se zajamčilo osiguravanje odgovarajuće podrške i jasno propisali načini njezina ostvarivanja, financijsku podršku koju studenti s invaliditetom ostvaruju kao podršku studiranju potrebno je izuzeti kao prihod, potrebno je razmotriti uvođenje profesionalnog usmjeravanja odnosno stručne službe procjene sposobnosti budućih studenata s invaliditetom te u sustav ugraditi podršku mladim osobama nakon završetka studija kao i onu potrebnu za pronalazak posla.

Zapošljavanje i rad

Iz pritužbi osoba s invaliditetom nakon prvih dana primjene novog Zakona o profesionalnoj rehabilitaciji i zapošljavanju osoba s invaliditetom vidljivi su brojni nedostaci usvojenih zakonskih rješenja. Upitno je hoće li ih najavljeni podzakonski akti uspjeti otkloniti. Nisu osnovani centri za profesionalnu rehabilitaciju što onemogućava povratak osoba s invaliditetom u svijet rada. Obrazovne programe bitno je usklađivati s potrebama tržišta rada te poticati bolju koordinaciju između zavoda za zapošljavanje i poslodavaca u oblikovanju strukovnog obrazovanja i usluga profesionalne rehabilitacije. Ključ zapošljavanja osoba s invaliditetom je osiguravanje potrebne podrške kroz osiguravanje raznih oblika razumne prilagodbe. Stoga je potrebno definirati i propisati razne oblike razumne prilagodbe te s njima upoznati i poslodavce.

Mirovinsko osiguranje

Mogućnost stjecanja obiteljske mirovine nakon punoljetnosti, a nakon smrti roditelja te mogućnost obustave isplate već ostvarene obiteljske mirovine u slučajevima zapošljavanja osobe s invaliditetom primatelja obiteljske mirovine, odnosno izbora između vlastite i obiteljske mirovine daje sigurnost i predstavlja snažan motiv za uključivanje osoba s invaliditetom u svijet rada. Kako bi se riješio trenutno jedan od najvećih problema koji smo uočili rješavajući po pritužbama osoba s invaliditetom koji se odnosi na manjkavu medicinsku dokumentaciju u kojoj često nedostaju valjana obrazloženja te nema poveznice između zdravstvenog stanja i funkcionalne odnosno radne nesposobnosti osobe, mišljenja smo da bi HZMO trebao dati jasne upute za jednoobrazno ispunjavanje medicinskih obrazaca i druge medicinske dokumentacije u svim slučajevima kada se utvrđuje radna sposobnost (odnosno dokazivanja invalidnosti) u postupku ostvarivanja prava iz mirovinskog osiguranja.

Primjereni životni standard i socijalna zaštita

Unatoč brojnim intervencijama pravobraniteljice u tekst Zakona o socijalnoj skrbi, naročito vezano uz osobnu invalidninu, status roditelja njegovatelja i usluge u socijalnoj skrbi, zakonska rješenja ovih prava nisu usklađena sa zahtjevima Konvencije o pravima s invaliditetom, neka su uz to neprimjerena, a neka čak i diskriminatorna. Konvencija traži da se osobama s invaliditetom priznaje različitost i sposobnost te da se potiče njihovo aktivno uključivanje u život zajednice; nalaže da se osiguraju oblici podrške življenju u obitelji, a zabranjuje svako razlikovanje osoba zbog invaliditeta. Negativne reakcije građana pravobraniteljica dobiva već od prvog dana primjene novog Zakona o socijalnoj skrbi. Stoga je nužno hitno uskladiti odredbe Zakona o socijalnoj skrbi koje se odnose na osobe s invaliditetom sa socijalnim modelom invaliditeta i odredbama Konvencije o pravima osoba s invaliditetom.

Neovisno življenje

Odredbe Zakona o socijalnoj skrbi, prema kojima korisnik usluge sudjeluje u njezinoj cijeni iznosom do 50% svojih prihoda, dovest će do nove segregacije, pasivizacije i izolacije osoba s invaliditetom. Proces deinstitutionalizacije je započeo u nekoliko domova socijalne skrbi, a preduvjet uspjeha je razvoj usluga koje će podržati neovisno življenje i uključenost u život zajednice. Usluge trebaju biti raznolike i dostupne. U procesu razvoja i širenja mreže različitih usluga treba utvrditi sve postojeće resurse unutar kompatibilnih sustava – obrazovanja, zdravlja, rada i zapošljavanja, profesionalne rehabilitacije, a usluge definirati na način da podržavaju individualni pristup u zadovoljavanju životnih potreba osoba s invaliditetom.

Udruga osoba s invaliditetom

Značajan broj udruga osoba s invaliditetom zatvorio je svoja vrata tijekom 2013. godine zbog smanjenih sredstava za hladni pogon kao i provođenje projekata i programa. Država i jedinice lokalne i regionalne samouprave trebaju odrediti jasne kriterije za raspodjelu novčanih sredstava. Kako bi organizacije civilnog društva bile ravnopravni partneri državi u brizi o osobama s invaliditetom potrebno je osigurati: podršku u materijalnim i nematerijalnim resursima od općina, grada i županije za financiranje rada udruga te aktivnosti u organiziranju i plaćanju stručnog tima, stručnu podršku u pisanju projekata prema međunarodnim fondovima kao mogućim izvorima financiranja aktivnosti i uključivanje lokalne zajednice kao partnera u tim projektima.

Preporuka jedinicama lokalne i regionalne (područne) samouprave

Politika Republike Hrvatske tradicionalno je bila usmjerena na izdvajanje osoba s invaliditetom iz njihove okoline i iz njihovih obitelji i smještavanje u specijalizirane ustanove. Sada znamo da je osobama s invaliditetom mjesto u njihovoj primarnoj životnoj zajednici koja im je dužna pružiti pomoć, odnosno prilagodbu. Upravo to je i svrha započetog procesa deinstitutionalizacije kojim se namjerava postići da se osobe s invaliditetom vrate iz ustanova u svoju zajednicu i da im se omogući da u toj zajednici dobiju svu potrebnu podršku samostalnom življenju, najčešće u obliku različitih socijalnih usluga. U svim sredinama koje smo obišli primijetili smo upravo nedostatak ovih socijalnih usluga i nedostatak sustavnih planovi ili strategija unaprjeđenja položaja osoba s invaliditetom. Stoga preporučamo da

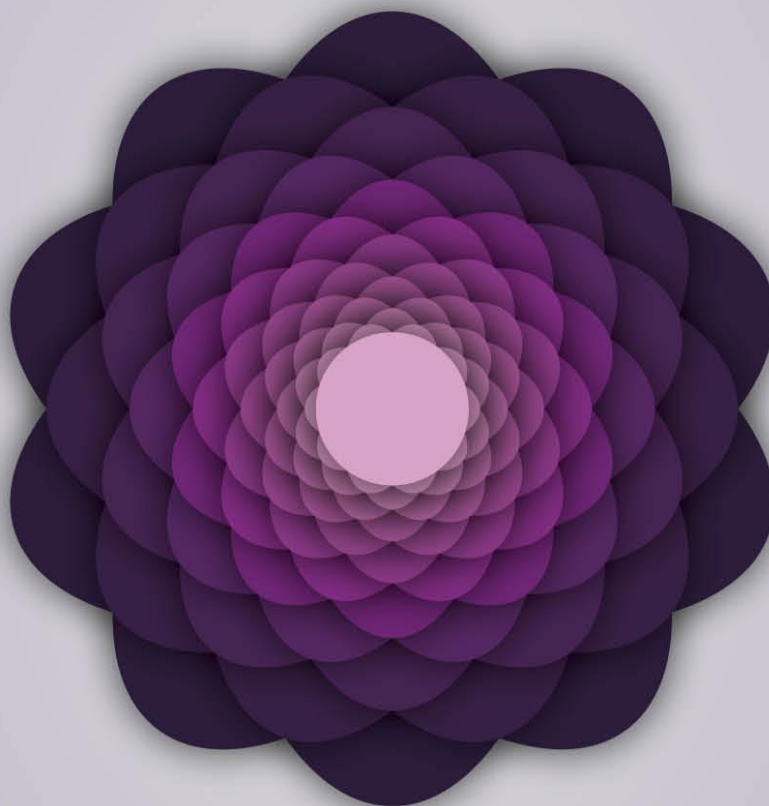
jedinice lokalne i regionalne (područne) samouprave u suradnji s osobama s invaliditetom udruženim u njihove udruge i državnim i javnim institucijama identificiraju prioritete razvoja usluga u svojim sredinama i izrade planove njihova uvođenja.

Podizanje razine svijesti

Za osobe s invaliditetom je svakodnevno ophođenje njihovih susjeda, kolega i sugrađana izvor subjektivno veće patnje nego teškoće koje na objektivniji način proizlaze iz njihova invaliditeta. Zbog toga je i poruka pravobraniteljice za osobe s invaliditetom cijeloj javnosti da osobe s invaliditetom nisu posao institucija i da smo za dobro koje im želimo odgovorni svi mi. Iz načina na koji se određuje politika za osobe s invaliditetom vidljivo je da zakonodavci nisu prihvatili stajalište iz Konvencije o osobama s invaliditetom prema kojem osobe neovisno o težini invaliditeta mogu raditi, obrazovati se i na drugi način se uključivati u društvo, kao i da težina invaliditeta ne znači nesposobnost nego samo potrebu za većom razinom podrške. Potrebno je da vladine institucije u suradnji s osobama s invaliditetom okupljenim u njihove udruge preuzmu odgovornost za provođenje javnih kampanja kojima bi se mijenjala takva svijest društva kao i jačala svijest samih osoba s invaliditetom da su nositelji prava, a ne objekti primanja pomoći.

6. PRILOZI

Prilozi se nalaze u cjelovitom izvješću.

Pravobraniteljica za osobe s invaliditetom

Savska cesta 41/3, 10 000 Zagreb

tel.: +385 1 6102 170

fax: +385 1 6177 901

e-mail: ured@posi.hr

www.posi.hr